

TARTU ÜLIKOOL
FILOSOOFIATEADUSKOND
EESTI JA ÜLDKEELETEADUSE INSTITUUT
SOOME-UGRI OSAKOND

Joonas Jõgi

EESTI KEELE IMPERSONAALI JA SEISUNDIPASSIIVI
VERBIAEGADE MÕJU UNGARI VASTETELE

Bakalaureusetöö

Juhendaja
Lektor Anu Nurk

Tartu 2015

SISUKORD

SISSEJUHATUS.....	4
1. TEOREETILINE TAUST.....	6
1.1. Eesti keele impersonaal ja seisundipassiiv.....	6
1.2. Impersonaalsuse ja passiivsuse väljendamine ungari keeles.....	8
1.3. Impersonaali ja seisundipassiivi eristamisest.....	9
2. IMPERSONAAL.....	11
2.1. Impersonaali preesens.....	12
2.1.1. Mitmuse 3. pööre.....	12
2.1.2. Ainsuse 3. pööre.....	14
2.1.3. Muud konstruktsioonid.....	15
2.2. Impersonaali imperfekt.....	19
2.2.1. Mitmuse 3. pööre.....	19
2.2.2. Ainsuse 3. pööre.....	19
2.2.3. Muud konstruktsioonid.....	21
2.3. Impersonaali perfekt.....	24
2.3.1. Mitmuse 3. pööre.....	24
2.3.2. Muud konstruktsioonid.....	25
2.4. Impersonaali pluskvamperfekt.....	27
2.4.1. Mitmuse 3. pööre.....	27
2.4.2. Ainsuse 3. pööre.....	27
2.4.3. Muud konstruktsioonid.....	28
2.5. Impersonaali preteeritum.....	29
3. SEISUNDIPASSIIV.....	30
3.1. Seisundipassiivi preesens.....	30
3.1.1. Mitmuse 3. pööre.....	30
3.1.2. Ainsuse 3. pööre.....	31

3.1.3. Gerundium (-va/-ve).....	33
3.1.4. Perfekti partitsiip.....	34
3.1.5. Muud konstruktsioonid.....	34
3.2. Seisundipassiivi imperfekt.....	37
3.2.1. Mitmuse 3. pööre.....	38
3.2.2. Ainsuse 3. pööre.....	39
3.2.3. Gerundium (-va/-ve).....	39
3.2.4. Modaalverb.....	40
3.2.5. Muud konstruktsioonid.....	41
3.3. Seisundipassiivi perfekt.....	44
3.4. Seisundipassiivi pluskvamperfekt.....	44
3.5. Seisundipassiivi preteeritum.....	45
4. ANALÜÜSI KOKKUVÕTE.....	47
4.1. Preesens.....	49
4.2. Imperfekt.....	50
4.3. Perfekt.....	51
4.4. Pluskvamperfekt.....	51
4.5. Preteeritum.....	52
KOKKUVÕTE.....	53
LÜHENDID.....	56
ÖSSZEFOGLALÁS.....	59
KIRJANDUS.....	62

SISSEJUHATUS

Siinses bakalaureusetöös antakse ülevaade eesti keele impersonaali ja seisundipassiivi võimalikest ungari vastetest Jaan Krossi romaani „Keisri hull” põhjal. Tähelepanu all on impersonaali ja seisundipassiivi verbiaegade mõju ungari vastetele. Uurimuses on kasutatud „Keisri hullu” 1978. a trükki, mida on võrreldud Gábor Bereczki tõlke „A cár őrültje” 1983. a väljaandega. Ilukirjanduslikuks näidetevalimiks on Krossi „Keisri hullust” võetud algusest järjest kõik impersonaalis või seisundipassiivis laused kuni umbes ühe kolmandiku ulatuseni romaanist. Iga impersonaalis verbivormi ja passiivile viitavat süntaktilist konstruktsiooni on käsitletud eraldi näitena. Töö kirjutamiseks koostatud lausete kogus on kokku 237 impersonaalis ja seisundipassiivis näidet. Näidetevalimi mahu piiritlemisel on arvestatud bakalaureusetöödele esitatavaid nõudeid ning kirjutamiseks ette nähtud aega.

Eesti keele impersonaali ja seisundipassiivi tõlkimist ungari keelde on varem uurinud Marju Ilves oma magistritöös (2005), millele on ka käesolevas uurimuses korduvalt viidatud. Ilves kasutas oma magistritöös Viivi Luige romaanist „Ajaloos ilu” ja sellele vastavast ungarikeelsest tõlkest pärit lauseid. Kuna mõlema romaani, nii „Keisri hullu” kui ka „Ajaloos ilu” ungari keelde tõlkijaks on Gábor Bereczki, siis välistab see kahe töö tulemuste võrdlemisel erinevate tõlkijate idiolektidest tulenevad mõjutused. Segaduse vältimiseks tuleb tähele panna, et Ilves toetus oma töös „Eesti keele käsiraamatu” 1997. a trükile (edaspidi EKK 1997) ning väljaandele „Eesti keele grammatika. II. Süntaks” (edaspidi EKG II), milles impersonaali on käsitletud passiivi alaliigina. Sellest johtuvalt hõlmab Ilvese termin „passiiv” nii impersonaali kui seisundipassiivi. Erinevus on siiski pigem vaid terminoloogiline, EKK 1997-s nimetatakse impersonaali aluseta passiiviks ja seisundipassiivi vastavalt alusega passiiviks. (EKG II: 30–31; EKK 1997: 391–393)

Käesolevas uurimuses vaadeldakse kontrastiivses analüüsis eraldi impersonaali ja seisundipassiivi näiteid, lähtudes eesti ajakategooria liikmetest järjekorras preesens, imperfekt, perfekt, pluskvamperfekt ja preteeritum. Näited ja nende seletused on järjestatud kasutussageduse järgi alates enimkasutatavatest, v.a juhul, kui siinkirjutaja on pidanud otstarbekaks mõnd vähemkasutatud tõlkimisvõimalust rohkem esile tuua, nt põhjusel, et seda on mõnes eelnevalt käsitletud ajas palju kasutatud. Käesolevast tööst võiksid leida praktilisi juhiseid eesti keele impersonaali ja seisundipassiiviga väljendatu edasi andmiseks ungari keeles need keelehuvilised, kes õpivad ungari keelt eesti keele baasil. Uurimus on ka kontrollivaks ja täiendavaks materjaliks Ilvese magistritööle, millest pärineb samuti siin püstitatav hüpotees, et ungari *-va/-ve* tunnuseliste gerundiumi kasutatakse võrdselt nii eesti seisundipassiivi kui ka impersonaali liitaegade ungari keelde tõlkimisel (Ilves 2005: 47, 60).

1. TEOREETILINE TAUST

1.1. Eesti keele impersonaal ja seisundipassiiv

Maailma keeltes teatakse põhiliselt tegumoevastandust „aktiiv : passiiv”. Kui aktiivilauses on tegevussubjekt (tegevuse sooritaja, protsessis või seisundis olija) vormistatud alusena, siis passiivilauses ei ole tegevussubjekt enam aluse positsioonis, vaid on vormistatud tegijamäärusena või puudub hoopis. Passiivilauses on aluseks tegevusobjekt (ehk see, kellele/millele on tegevus või protsess suunatud), mis oleks aktiivilauses vormistatud sihitisena. Eesti ja teiste läänemeresoome keelte põhiline tegumoevastandus on aga „personaal : impersonaal” („isikuline tegumood : umbisikuline tegumood”). (EKK: 453)

Impersonaalis on tegevussubjektiks, st sündmuse keskseks osaliseks elusolend, tavaliselt inimene (erijuhul miski, mida on tavaks isikustada), keda aga lauses ei väljendata (EKK: 273, 454). Sellist tegevussubjekti nimetatakse umbisikuks, s.o tegevuse täpsustamata sooritajaks. Kui aga tegevusel puudub tegelik sooritaja ning juttu on vaid kujuteldavast, eventuaalsest tegijast, siis väljendab impersonaalne tegumood üldisikut. (EKG II: 31)

Eesti keele impersonaal on grammatiliselt markeeritud tunnustega *takse, dakse, akse, t, d, ta* või *da*. Samuti võib impersonaal väljenduda formatiivivariantides *tud* ja *dud* koos kesksõna- ehk partitsiibi ja mineviku tähendusega. (EKK: 273–274)

Lisaks impersonaalile on eesti keeles olemas ka nähtus, mida nimetatakse seisundi- ehk resultatiivseks passiiviks (samuti passiivseks adjektivatsiooniks) ning mis esineb pigem süntaktilise konstruktsiooni kui morfoloogilise tegumoena. Morfoloogiliseks näitajaks on selles mineviku kesksõna *tud*-vorm. Seisundipassiivi puhul võib tegevussubjektiks olla seisundi mis tahes vahetu põhjustaja. (EKG II: 30; EKK: 269, 455–456)

Viimases eesti keele teaduslikus grammatikas, mis ilmus kahes osas, 1993. ja 1995. aastal, käsitleti nii impersonaali kui seisundipassiivi passiivi alaliikidena, kuhu kuulub lisaks impersonaalile e subjektita passiivile ja seisundipassiivile e passiivsele adjektivatsioonile ka subjektiline passiiv, mille korral on grammatilise subjekti positsiooni nihkunud tegevusobjekt, samal ajal kui tegevussubjekt jäetakse kas üldse eksplitseerimata või on muudetud agentadverbiaaliks (EKG II: 30). Nt

Patsiendid said (arsti käest) noomida. (EKG II: 30)

Sealsamas on seisundipassiivi kõrval samalaadse nähtusena mainitud ka refleksivatsiooni. Nt

Ta üllatus Jaani käitumisest. (EKG II: 30)

Käesolevasse uurimusse ei ole subjektilist passiivi ja refleksivatsiooni kaasatud, samuti ei ole vaatluse alla võetud seisundipassiivi öeldisverbi *olema* + *da*-infinitiivi kujul, mida samuti EKG II esitab. Käesolevas uurimuses vaatluse all olevate impersonaali ja seisundipassiivi lausete eristamisel ja analüüsimisel on aluseks võetud 2007. aasta „Eesti keele käsiraamatus” avaldatud impersonaali ja seisundipassiivi käsitus ning paradigmad:

	IMPERSONAAL	PASSIIV
olevik	<i>Uksed suletakse.</i>	<i>Uksed on suletud (~ kinni).</i>
lihtminevik	<i>Uksed suleti.</i>	<i>Uksed olid suletud (~ kinni).</i>
täisminevik	<i>Uksed on suletud.</i>	<i>Uksed on olnud suletud (~ kinni).</i>
enneminevik	<i>Uksed oli(d) suletud.</i>	<i>Uksed olid olnud suletud (~ kinni).</i>

(EKK: 456)

1.2. Impersonaalsuse ja passiivsuse väljendamine ungari keeles

Ungari keeles väljendatakse umbisikut umbmäärase (määramata, umbisikulise) alusega, mis on süntaktiliselt alati 3. isiku vormis. Alus on umbmäärane, kui selleks on umbmäärase artikliga nimisõna või umbmäärane asesõna, nt *egy fiú / valaki* 'mingi poiss / keegi'. (Balogh jt 2000: 410–411) Nt

Valaki elvette a színváltós tollamat. (Balogh jt 2000: 410)

'Keegi võttis mu mitmevärvilise pastaka ära.'

Alus on umbmäärane ka siis, kui sellel on hulga tähendus, nt *két/több lány* 'kaks/mitu tüdrukut', kuid mis ei ole siiski mitmuslik asesõna. Samuti võib umbmäärasust tähistada lihtsalt artikli puudumine. Umbmäärane alus saab esineda leksikaalselt, kui see on verbi tähendusega kokku sobiv ning kui verb ei nõua määratud alust. Samas võib umbmäärast alust tähistada ka vaid 3. isiku pöördelõpp. (Balogh jt 2000: 410–411) Nt

Csöngettek. (Balogh jt 2000: 410)

'Helistati (uksekella).'

Üldisikut väljendatakse aga üldise alusega, mis märgib seda, et verbiga tähistatud sündmuse juurde võib lisada mis tahes tegevuse sooritaja, võttes muidugi arvesse semantilisi piiranguid. Üldist alust tähistatakse asesõnadega nagu *mindenki* 'kõik', *senki* 'ei/mitte keegi, ei/mitte ükski', *bárki* 'kes tahes, ükskõik kes' ja *akárki* 'ükskõik kes, kes tahes, kes iganes'. (Balogh jt 2000: 410–411; Keresztes 1997: 91)

Samuti esindab üldisikut mõni üldise tähendusega sõna nagu *az ember* 'inimene' või *a világ* 'maailm', kuid üldist alust võib väljendada ka pelgalt öeldis. Kõige sagedamini väljendatakse siis üldist alust mitmuse 1. ja ainsuse või mitmuse 2. isikuga. (Balogh jt 2000: 410) Nt

Árnyékáért becsüljük a vén fát. (Balogh jt 2000: 410)

'Ta varju eest hindame vana puud.'

Kuid üldisikulises funktsioonis võib esineda ka mitmuse 3. pööre (Balogh jt 2000: 410).

Nt

Hogy hívnak? (Balogh jt 2000: 410)

'Kuidas (sind) kutsutakse?' (St 'Mis su nimi on?')

Piirid umbmäärase ja üldisikulise aluse vahel ei ole alati selged. Mõnikord on 3. isiku vormis oleva aluse juures keeruline otsustada, kas tegemist on üldise või umbmäärase alusega. (Balogh jt 2000: 410–411) Nt

Kikiáltották a köztársaságot. (Balogh jt 2000: 411)

'Kuulutati välja vabariik.'

Passiivi paradigma on olnud ungari keeles kasutusel, kuid tänapäevaks hääbunud. Marju Ilvese magistritöö järgi on eesti keele seisundipassiivile lähim ungari *-va/-ve* tunnuselise gerundiumi konstruktsioon koos *olema*-verbiga (ung *van*) (2005: 26–28). Samas leiab Ilves, et *-va/-ve* tunnulist gerundiumi konstruktsiooni kasutatakse võrdsel määral ka eesti impersonaali vastena. Seda aga eeskätt juhul, kui verb on perfektis, st on kokkulangev seisundipassiivi preesensiga. (Ilves 2005: 47)

1.3. Impersonaali ja seisundipassiivi eristamisest

Nagu Liina Lindström ja Ilona Tragel on kirjutanud, vaadeldakse impersonaali ja seisundipassiivi erinevate tegumoodidena, kuid neid mõlemaid on peetud ka lihtsalt passiivi alaliikideks. Impersonaali ja seisundipassiivi tuumad eristuvad selgelt, aga nende vahel on n-ö üleminekuala, millel on ühiseid tunnuseid mõlemaga. (Lindström, Tragel 2007: 533–534)

Transitiivsete verbide puhul on impersonaali liitajad (perfekt ja pluskvamperfekt) identsed seisundipassiivi preesensi ja imperfekti vormidega, kui impersonaalis on totaalobjekt. Passiivsetes lausetes ühildub *olema*-verb subjektiga, impersonaalis võib *olema*-verb ühilduda totaalobjektiga, millisel juhul saab impersonaali totaalobjekti eristamisel seisundipassiivi subjektist lähtuda vaid kontekstist. Juhul kui *olema*-verb ei ühildu totaalobjektiga, saab eristada impersonaali pluskvamperfekti seisundipassiivi preesensist, küll aga jääb ka siis impersonaali totaalobjektiga perfekt identseks seisundipassiivi preesensiga, kuna eesti keeles on *olema*-verbil „kindla kõneviisi oleviku ainsuse ja mitmuse 3. pöörde vormiks homonüümne tüvekuju ilma formatiivita” (EKK: 354).

Ühtlasi on seisundipassiivi *tud*-kesksõna peetud ka omadussõnaliseks öeldistäiteks, EKK esitabki seda kord öeldistäite, kord seisundipassiivi verbivormina (EKK: 269, 456).

Vrd	impersonaal	<i>Uksed on suletud.</i>	(EKK: 456)
	seisundipassiiv	<i>Uksed on suletud</i> (~ <i>kinni</i>).	(EKK: 456)
	öeldistäide	<i>Tee on sillutatud.</i>	(EKK: 269)

Ehkki Lindströmi ja Trageli järgi (2007: 536, 552–553) puudub tegelikus keelekasutuses kõnealuste vormide eristusel mõisteline alus ning seda ei oleks põhjust ka grammatikates esitada, on siinses töös seda siiski tehtud, juhindudes Henno Rajandist, kes on impersonaali ja seisundipassiivi kohta teravmeelselt öelnud (1999: 71): „Nii nagu kuuel ja üheksal on oma kindel koht kümnendsüsteemis ja täiesti erinevad omadused, nii on ka impersonaalil ja „mitte-impersonaalil” [st seisundipassiivil – J. Jõgi] eesti grammatikas oma kindel koht ja erinevad omadused. Ainult teatud tingimuste kokkulangemisel on kahemõttelisus kõrvaldamatu”.

Kuidas kajastuvad aga eesti impersonaali ja seisundipassiivi erinevad omadused ungari keeles?

2. IMPERSONAAL

Uurimuses kasutatud ilukirjanduslikus näidetevalimis oli kokku 140 impersonaalset verbi, millest preesensis e olevikus 61, imperfektis e lihtminevikus 57, perfektis e täisminevikus 11, pluskvamperfektis e enneminevikus 8 ning preteeritumis e üldminevikus 3 verbi.

Kõikide aegade peale kokku oli impersonaali tõlkimiseks kasutatud 112 korral mitmuse 3. pööret, 11 korral ainsuse 3. pööret, kolmel korral modaalverbi, kolmel juhul perfektis partitsiipi, kahel korral ainsuse 1. pööret, kahel korral mitmuse 1. pööret, ühel korral gerundiumikonstruktsiooni ning ühel korral infinitiivi. Kaks impersonaalis lauset puudusid ungarikeelsest tekstist täielikult ja kolmele impersonaalis verbile ei olnud ungarikeelsetes lausetes vastet.

Iga siin esitatud näite järel on viide vastavale raamatu leheküljele, millelt lause(d) pärit. Sellele järgneb vaadeldava verbi grammatiline info. Arusaadavuse huvides on mõnel juhul algtekstis esinev ellips asendatud puuduva(te) sõna(de)ga, mis on esitatud nurksulgudes. Kui kontekstiellipsis puudub verbi liitvormi osa, siis on ellips asendatud puuduva sõnaga, mis on samuti nurksulgudes, ning lisatud ka lause, milles puuduv element on esindatud. Väljajätud on tähistatud katkestusjoontega (kolm mõttekriipsu).

Need laused, mis ungarikeelsest tekstist puudusid, on esitatud kontekstis, st koos eelneva(te) ja järgneva lausega ning omakorda neile lausetele vastavate ungarikeelsete lausetega.

2.1. Impersonaali preesens

Kasutatud eestikeelses näidetevalimis esines impersonaali preesensit kokku 61 näites. Alljärgnevas on esitatud mõned eesti keele impersonaali preesensi ungari vasted koos esialgsete eestikeelsete lausete ja seletavate kommentaaridega.

2.1.1. Mitmuse 3. pööre

Impersonaali preesensi 61 näitest oli ungari keelde tõlkimisel kasutatud 51 juhul mitmuse 3. pööret. Neist 50 korral oli tegemist umbmäärase alusega konstruktsiooniga, mis on ka Ilvese magistratöö järgi levinuim alusega konstruktsioon ungari keeles eesti passiivilause (= impersonaal ja seisundipassiiv) vastena (Ilves 2005: 45).

- (1) a. „Talle **saadetakse** koguni pool jagu sõjaväge pakikandjateks appi...” (Kross 9)
IPS, PRS, IND, AF
- b. „--- még katonákat is **küldenek**, hogy segítsenek csomagot cipelni...” (Bereczki 13)
3PL, PRS, IND, AF
- c. --- *még* *katoná-k-at* *is* *küld-enek,* *hogy* *segít-s-enek*
veel *sõdur-PL-ACC* *ka* *saat-3PL* *et* *aita-IMP-3PL*
- csomag-ot* *cipel-ni...*
pagas-ACC *tassi-INF*
'Veel sõdureid ka saadetakse, et nad aitaksid pagasit tassida.'

Kahel juhul oli preesensis impersonaali puhul muudetud umbmäärase alusega konstruktsioonis verbiaega. Ühel juhul preesensist imperfekti:

- (2) a. „Üle-eelmisel kirjutamiskorral kujutasin ma ainult ette, et mind **segatakse**, ja tegin proovi, kas ma jõuan oma klade küllalt kiiresti laeurgu varju torgata.” (Kross 17)
IPS, PRS, IND, AF
- b. „A múltkor elképzelttem csak, hogy **megzavartak**, s próbát tettem, elég gyorsan el tudom-e rejteni a füzetem a menyezeti lyukba.” (Bereczki 25)
3PL, IPF, IND, AF
- c. A *múlt-kor* *el-képzelt-t-em* *csak,* *hogy*
DEF.ART *eelmine-TEMP* *PREF-ette_kujuta-IPF-DET.1SG* *ainult* *et*
- meg-zavar-t-ak,* *s* *próbát* *te-tt-em,* *elég* *gyors-an*
PREF-sega-IPF-3PL *ja* *proov-ACC* *tege-IPF-1SG* *küllalt* *kiire-ADV*
- el* *tud-om* *-e* *rejt-eni* *a* *füzet-em*
PREF *suut-DET.1SG* *Q* *peit-INF* *DEF.ART* *vihik-POSS.1SG*

a *mennyezet-i* *lyuk-ba.*
 DEF.ART lagi-ADL urg-ILL

'Eelmisel korral ma ainult kujutasin, et segatakse ja tegin proovi, kas ma suudan küllalt kiirelt oma vihiku laeurgu peita.'

Teisel juhul oli verbiaega muudetud preesensist futuurumisse (näide nr 3). Ungari liitfutuuri abiverbi *fog* üks võimalikke tähendusi eesti keeles ongi „hakkama”, mis esineb lähtekeelses lauses. (Keresztes 1997: 46).

(3) a. „Oh, ma kujutasin ette: kõigis mõisades ümberringi – – – **hakatakse** nüüd **löksutama**, et see hirmus Eeva, seesinane mässajavaimuga sõnnikusigitis, oligi muidugi see, kes puhus oma õnnetule mehele riigivalitsusevastased mõtted pähe – – –.” (Kross 76)
 IPS, PRS, IND, AF

b. „Ó, nagyon is el tudtam képzelni: az összes környező uradalmakban – – – most majd rövidesen azt **fogják locsogni**, hogy természetesen ez a szörnyű Eeva, ez a lázadó szellemű trágysarjadék plántálta szerencsétlen férje fejébe a kormányzatellenes gondolatokat – – –.” (Bereczki 110)
 DET.3PL, FUT, IND, AF

c. *Ó,* *nagy-on* *is* *el* *tud-t-am* *képzeli-ni:*
 oh väga-ADV ka PREF suut-IPF-DET.1SG kujutle-INF

az *összes* *környező* *uradalm-ak-ban* *most* *majd* *rövidesen*
 DEF.ART köik ümberkaudne mõis-PL-IN nüüd siis varsti

az-t *fog-ják* *locsog-ni,* *hogy* *természetes-en* *ez*
 see-ACC hakka-DET.3PL latra-INF et loomulik-ADV see

a *szörnyű* *Eeva,* *ez* *a* *lázadó*
 DEF.ART hirmus Eeva see DEF.ART mäsä-PTCP.IPF

szellem-ű *trágya-sarjadék* *plántál-t-a* *szerencsétlen*
 vaim-ADL sõnnik-järeltulija sisenda-IPF-DET.3SG õnn-CAR

férj-e *fej-é-be* *a* *kormányzat-ellenes*
 mees-POSS.3SG pea-POSS.3SG-ILL DEF.ART riigivalitsemine-vastane

gondolat-ok-at – – –.
 mõte-PL-ACC

'Oh, vägagi suutsin kujutleda: kõikides ümberkaudsetes mõisades hakatakse nüüd siis varsti latrama, et loomulikult see hirmus Eeva, see mäsäva vaimuga sõnnikujäreltulija sisendas oma õnetu mehe pähe riigivalitsemise vastaseid mõtteid.'

Ühel korral (näide nr 4), kui eesti impersonaali preesensi tõlkimisel oli kasutatud verbi mitmuse 3. pööret, oli see osa konstruktsioonist, milles abstraktseks aluseks on üldise

tähendusega nimisõna *az emberek* 'inimesed' (Balogh jt 2000: 410). Nimisõna *az ember(ek)* kasutatakse üldisikulise alusena (Keresztes 1997: 106).

(4) a. „Niisugune süsteem pole muud kui anarhia ja tugevama õigus, kus pole olemas mingit moraalset kohustust ja kus **elatakse** põhimõttel – parem tappa kui olla tapetud...” (Kross 101)
IPS, PRS, IND, AF

b. „Egy ilyen rendszer nem más, mint anarchia és ököljog, ahol nem létezik semmiféle erkölcsi kötelezettség, s ahol annak az alapvnek az alapján **élnék az emberek**, hogy jobb ölni, mint megöletni...” (Bereczki 147)
3PL, PRS, IND, AF

c. <i>Egy</i>	<i>ilyen</i>	<i>rendszer</i>	<i>nem</i>	<i>más,</i>	<i>mint</i>	<i>anarchia</i>
INDEF.ART	niisugune	süsteem	NEG	muu	kui	anarhia
<i>és</i>	<i>ököl-jog,</i>	<i>ahol</i>	<i>nem</i>	<i>létezik</i>	<i>semmiféle</i>	<i>erkölcs-i</i>
ja	rusikas-õigus	kus	NEG	olema_ole:3SG	mitte_mingi	moraal-ADL
<i>kötelezettség,</i>	<i>s</i>	<i>ahol</i>	<i>an-nak</i>	<i>az</i>	<i>alapelv-nek</i>	
kohustus	ja	kus	see-GEN	DEF.ART	põhimõte-GEN	
<i>az</i>	<i>alap-já-n</i>	<i>él-nek</i>	<i>az</i>	<i>ember-ek,</i>		
DEF.ART	alus-POSS.3SG-SPRE	ela-3PL	DEF.ART	inimene-PL		
<i>hogy</i>	<i>jo-bb</i>	<i>öl-ni,</i>	<i>mint</i>	<i>meg-öl-et-ni...</i>		
et	hea-COMP	tap-INF	kui	PREF-tap-CAUS-INF		

'Niisugune süsteem pole muu, kui anarhia ja rusikaõigus, kus pole olemas mitte mingit moraalset kohustust ja kus inimesed elavad selle põhimõtte alusel, et parem tappa, kui lasta tappa...'

2.1.2. Ainsuse 3. pööre

Impersonaali preesensi 61 näitest oli ungari keelde tõlkimisel kolmel juhul kasutatud ainsuse 3. pööret, millest kõigil kolmel korral oli lausesse toodud ainsuslik alus. Siin esitatud näites on aluseks võetud eitav üldine asesõna *senki* 'mitte keegi'.

(5) a. „Härra markii, teil on keisri käsk, et mind **ei tülitataks**.” (Kross 63)
IPS, PRS, COND, NEG

b. „Márki úr, önnek a cár azt parancsolta, hogy **senki ne háborgasson**.” (Bereczki 93)
3PL, PRS, IMP, AF

c. <i>Márki</i>	<i>úr,</i>	<i>ön-nak</i>	<i>a</i>	<i>cár</i>	<i>az-t</i>
markii	härä	teie-DAT	DEF.ART	tsaar	see-ACC
<i>parancsol-t-a,</i>	<i>hogy</i>	<i>senki</i>	<i>ne</i>	<i>háborgas-s-on.</i>	
käski-IPF-DET.3SG	et	mitte_keegi	NEG	tülita-IMP-3SG	

'Härra markii, tsaar käskis teile seda, et mitte keegi ei tülitaks.'

2.1.3. Muud konstruktsioonid

Impersonaali preesensi 61 näitest oli tõlkija ühel korral vastavalt lähtekeele tähendusele kasutanud konstruktsiooni verb *kell* 'on vaja, peab, tuleb' + INF, kus ühepersoonilise väljendi *kell* kõrval esineb alusena infinitiiv (Keresztes 1997: 106).

(6) a. „– – – mul oli oma ehmatuse kiuste tegemist, et mitte naerma purtsatada, kui ma nägin, kui õhinal härrad sedamaid tõestada püüdsid, et ometi mitte neid allapoole-jõletsejate hulka **ei pea arvatama...**” (Kross 38)
IPS, PRS, IND, NEG

b. „Megdöbbenésem ellenére is nagy erőfeszítésembe került, nehogy nevetésben törjek ki, mikor láttam, milyen buzgalommal álltak neki tüstént az urak, hogy bebizonyítsák, őket **nem kell** a lefelé ádázul viselkedők közé **sorolni...**” (Bereczki 56)
3SG + INF, PRS, IND, NEG

<i>Meg-döbbenés-em</i> PREF-jahmatus-POSS.1SG	<i>ellené-re</i> vaatamata	<i>is</i> ka	<i>nagy</i> suur	
<i>erőfeszítés-em-be</i> jõupingutus-POSS.1SG-ILL	<i>kerül-t,</i> maksma_mine-IPF.3SG		<i>ne-hogy</i> NEG-et	<i>nevetés-ben</i> naer-IN
<i>tör-j-ek</i> puhke-IMP-1SG	<i>ki,</i> PREF	<i>mi-kor</i> mis-TEMP	<i>lát-t-am,</i> näge-IPF-DET.3SG	<i>milyen</i> milline
<i>buzgalom-mal</i> agarus-INC	<i>áll-t-ak</i> peale_hakka-IPF-3PL	<i>neki</i> PREF	<i>tüstént</i> otsekohe	<i>az</i> DEF.ART
<i>ur-ak,</i> härä-PL	<i>hogy</i> et	<i>be-bizonyít-s-ák,</i> PREF-tõesta-IMP-DET.3PL	<i>õk-et</i> nemad-ACC	<i>nem</i> NEG
<i>kell</i> pida:3SG	<i>a</i> DEF.ART	<i>lefelé</i> allapoole	<i>ádáz-ul</i> raevukas-ESM	<i>viselked-õ-k</i> käitu-PTCP.IPF-PL
<i>közé</i> sekka	<i>sorol-ni...</i> arva-INF			

'Mu jahmatuselegi vaatamata läks maksma suurt jõupingutust, et ma ei puhkeks naerma, kui ma nägin, millise agarusega otsekohe härrad peale hakkasid, et nad tõestaksid, et neid ei pea allapoole raevukalt käitujate sekka arvama...'

Ühel korral oli kasutatud öeldistäidet kujul INF + NOM, kus infinitiiv esineb alusena ning noomen *szokás* 'komme, harjumus, tava, viis' nominaalse öeldisena (nominaalse predikaadina). Nominaalset öeldist kasutatakse ungari keeles indikatiivi ainsuse ja

mitmuse 3. isikus: juhul kui *olema*-verbil ei ole konkreetset tähendust, siis täidab selle funktsiooni vaid noomen. (Keresztes 1997: 99)

- (7) a. „Ma küsisin (nagu niisugusel korral ikka **küsitakse**): „Jette, miks sa nutad...?”” (Kross 49)
IPS, PRS, IND, AF
- b. „Megkérdeztem (már ahogy ilyenkor **meg szokás kérdezni**): – Jette, miért sírsz...?”
(Bereczki 71)
INF + NOM, PRS, IND, AF
- c. *Meg-kérdez-t-em* (már ahogy meg szokás kérdez-ni):
 PREF-päri-IPF-DET.1SG juba nii_nagu PREF komme küsi-INF
 – Jette, miért sír-sz...?
 Jette miks nut-2SG
 'Ma küsisin (juba nii nagu on komme küsida): „Jette, miks sa nutad?’”

Järgnevas näites (nr 8) on eestikeelsest impersonaalsest verbist tehtud perfekti partitsiip.

- (8) a. „Ometi, halbu aimdusi materjali kohta, mida sellega **saadetakse**, tekib sellest juba küll.”
(Kross 94)
IPS, PRS, IND, AF
- b. „Annyi biztos azonban, hogy rossz sejtelmeket támaszt a kíséretében **küldött** anyagot illetően.” (Bereczki 138)
PTCP.PRF
- c. *Annyi* *biztos azonban,* *hogy rossz sejtelm-ek-et*
 nii_palju kindel siiski et halb aimdus-PL-ACC
támaszt a kíséret-é-ben küld-ött
 põhjusta:3SG DEF.ART saade-POSS.3SG-IN saat-PTCP.PRF
anyag-ot illető-en.
 materjal-ACC puudutav-ADVL
 'Nii palju on siiski kindel, et halbu aimdusi põhjustab (see) tema kaaskirjas saadetud materjali puudutavalt.'

Ka ainsuse 1. pööret oli impersonaali preesensi tõlkimisel kasutatud vaid kord. Esimeses isikus alus, *én* 'mina', on saadud algsest valdajamäärusest. Impersonaalse verbi puhul on rakendatud võtet, mida on kirjeldanud ka Ilves: verb „andma” on asendatud tegevuse tulemusele orienteeritud verbiga *kap* 'saama' (Ilves 2005: 41–42).

- (9) a. „Eeva on otsustanud: mulle **antakse** kaks tagapoolt tuba just vastu põõsastikku ja parki.”
(Kross 91)
IPS, PRS, IND, AF
- b. „Eeva úgy döntött, hogy én két hátsó szobát **kapom**, éppen a bokrokra és a parkra nézőt.”
(Bereczki 133)
DET.1SG, PRS, IND, AF
- c. *Eeva úgy döntött, hogy én két hátsó szobát*
Eeva nii otsusta-IPF.3SG et mina kaks tagumine tuba-ACC
- kap-om, éppen a bokr-ok-ra és a*
saa-1SG just DEF.ART põõsas-PL-SBL ja DEF.ART
- park-ra néz-ő-t.*
park-SBL vaata-PTCP.IPF-ACC
'Eeva otsustas nii, et mina saan kaks tagumist tuba, just põõsastele ja pargile vaatavat.'

Impersonaali preesensi 61 näite seas leidus ka üks terviklik lause, mida ungarikeelses tekstis ei olnudki (näide nr 10), samuti kaks verbi, millele polnud ungarikeelsetes lausetes vastet (näited nr 11 ja 12).

- (10) a. „Ma annan teile ühe oma paraja sõbra tarvis kirja ühes. See leiab teile preestri. Suurema lakkekrantsi kui meie või suurema humanisti, ükskõik. Teid **pannakse** paari. Te saate riigikeelse paberi.” (Kross 22)
IPS, PRS, IND, AF
- b. „Adok nektek egy segíteni tudó barátomhoz szóló levelet. Az talál nektek egy pópát. Egy nagyobb borisszát, mint mi, vagy egy nagyobb humanistát, egyre megy. Az állam hivatalos nyelvén írt papírt kaptok.” (Bereczki 32)
- c. *Ad-ok nektek egy segít-eni tud-ó barát-om-hoz*
and-1SG te:DAT üks aita-INF oska-PTCP.IPF sõber-POSS.1SG-ALL
- szól-ó level-et. Az talál nektek egy*
rääki-PTCP.IPF kiri-ACC too leid:3SG te:DAT INDF.ART
- pópá-t. Egy nagy-obb borisszá-t, mint mi, vagy*
papp-ACC INDF.ART suur-COMP veinisõber-ACC kui meie või
- egy nagy-obb humanistá-t, egy-re megy. Az*
INDF.ART suur-COMP humanist-ACC üks-SBL mine:3SG DEF.ART
- állam hivatal-os nyelv-é-n ír-t papír-t kap-tok.*
riik ametkond-ADL keel-POSS.3SG-SPRE kirjuta-PTCP.PRF paber-ACC saa-2PL
'Ma annan teile ühele oma aidata oskavale sõbrale mõeldud kirja. Too leiab teile papi. Suurema veinisõbra kui meie, või suurema humanisti, ükskõik. Te saate riigi ametlikus keeles kirjutatud paberi.'

- (11) a. „Kust siis riigivalitsus midu teada saab, mis kahtlase vaimuga majades räägitakse ja **mõeldakse...**” (Kross 65)
IPS, PRS, IND, AF
- b. „Honnan tudná meg az állami felsőbbiség, mit beszélnek a gyanús szellemű házakban?...”
(Bereczki 96)

c. <i>Honnan</i> kust	<i>tud-ná</i> teada_saa-COND.DET.3SG	<i>meg</i> PREF	<i>az</i> DEF.ART	<i>állam-i</i> riik-ADL
<i>felsőbbség,</i> võim	<i>mit</i> mis-ACC	<i>beszél-nek</i> rääki-3PL	<i>a</i> DEF.ART	<i>gyanús</i> kahtlane
<i>szellem-ű</i> vaim-ADL	<i>ház-ak-ban?...</i> maja-PL-IN	'Kust riigivõim teada saaks, mida kahtlase vaimuga majades räägitakse?...'		

- (12) a. „--- kõik allnimetatud süütegijad säherduse diabolse ja meie impeeriumile üpris hukatusliku ja halva süüteo eest mõista surmanuhtluse alla sel viisil, et Stepan Lopuhhinil, tema naisel, tema pojaj ja Anna Bestuževal **rebitakse** keel suust ja lõigatakse maha ---.”
(Kross 97)
IPS, PRS, IND, AF

- b. „--- az alább felsorolt bünösök ördögi s birodalmunkra nézve pusztulást és romlást hozó gonosztettük miatt halállal lakolnak oly módon, hogy Sztepyan Lopuhinnak, feleségének és fiának és Anna Besztuzsevának vágattassék ki a nyelve ---.” (Bereczki 141)

c. --- az DEF.ART	<i>alá-bb</i> alla-COMP	<i>fel-sorol-t</i> PREF-loetle-PTCP.PRF	<i>bünös-ök</i> süüdlane-PL		
<i>ördög-i</i> kurat-ADL	<i>s</i> ja	<i>birodalom-unk-ra</i> impeerium-POSS.3PL-SBL	<i>néz-ve</i> vaata-GER	<i>pusztulás-t</i> hukatus-ACC	
<i>és</i> ja	<i>romlás-t</i> langus-ACC	<i>hoz-ó</i> too-PTCP.IPF	<i>gonosz-tett-ük</i> paha-tegu-POSS.3PL	<i>miatt</i> tõttu	<i>halál-lal</i> surm-INC
<i>lakol-nak</i> lunasta-3PL	<i>oly</i> selline	<i>mód-on,</i> viis-SPRE	<i>hogy</i> et	<i>Sztepyan</i> Stepan	<i>Lopuhhin-nak,</i> Lopuhhin-GEN
<i>feleség-é-nek</i> naine-POSS.3SG-GEN	<i>és</i> ja	<i>fiá-nak</i> poeg:POSS.3SG-GEN	<i>és</i> ja	<i>Anna</i> Anna	<i>Besztuzsevá-nak</i> Bestuževa-GEN
<i>vág-at-tas-s-ék</i> välja_lõika-CAUS-CAUS-IMP-DET.3PL	<i>ki</i> PREF		<i>a</i> DEF.ART	<i>nyelv-e ---.</i> keel-POSS.3SG	

'Allpool loetletud süüdlaste kuratliku ja meie impeeriumi suhtes hukatust ja langust toova süüteo tõttu lunastavad nad surmaga sellisel viisil, et Stepan Lopuhhinil, tema naisel ja tema pojaj ja Anna Bestuževal lastakse keel välja lõigata.'

2.2. Impersonaali imperfekt

Kasutatud eestikeelses näidetevalimis esines impersonaali imperfekti 57 näites.

2.2.1. Mitmuse 3. pööre

Impersonaali imperfekti 57 näitest oli ungari keelde tõlkimisel kasutatud 46 juhul mitmuse 3. pööret, kõigil 46 juhul oli tegemist umbisikulise alusega konstruktsiooniga.

- (13) a. „Eile õhtul **segati** mind.” (Kross 10)
IPS, IPF, IND, AF
- b. „Tegnap este **megzavartak.**” (Bereczki 16)
3PL, IPF, IND, AF
- c. *Tegnap este meg-zavar-t-ak.*
eile õhtu PREF-sega-IPF-3PL
'Eile õhtul segati (mind).'

Kolmel korral 46-st mitmuse 3. pöördega umbisikulise alusega imperfekti konstruktsioonist oli muudetud verbiaega preesensisse.

- (14) a. „--- et sedasama **viidi** puunõudes ka teistesse kasemattidesse ---.” (Kross 122)
IPS, IPF, IND, AF
- b. „--- hogy a többi kazamatába is ugyanazt **viszik** a faedényekben.” (Bereczki 174)
DET.3PL, PRS, IND, AF
- c. --- *hogy a többi kazamatá-ba is ugyanaz-t*
et DEF.ART ülejäänud kasematt-ILL ka seesama-ACC
- visz-ik a faedény-ek-ben.*
vii-DET.3PL DEF.ART puunõu-PL-IN
'Et ülejäänud kasemattidesse viiakse samuti puunõudes sedasama.'

2.2.2. Ainsuse 3. pööre

Impersonaali imperfekti 57 näitest oli ungari keelde tõlkimisel kasutatud kuuel juhul ainsuse 3. pööret. Neist kuuest oli kolmes näites loodud lausesse alus mõnest lähtekeele muust lauseliikmest, kolmel juhul aga viitas aluseks olevale konkreetsele isikule vaid ainsuse 3. pöörde lõpp. Impersonaali imperfektis verbidest, mille tõlkimiseks oli kasutatud ainsuse 3. pöörde lõppu, oli tõlkija kasutanud kolmel korral ungari vastena verbi *kap* 'saama', orienteerudes sellega lähtekeele impersonaalselt tegevuselt

tulemkeeles hoopis tegevuse tulemusele (Ilves 2005: 41). See lingvistiline võtte esines juba ka impersonaali preesensi tõlkimise juures (vt näide nr 9).

Seejuures ei ole kirjeldatud loogikapõhine tähenduse ülekanne iseloomulik vaid eesti-ungari suunalisele tõlkimisele, vaid ka vastupidi. Ka ungari-eesti suunalise ilukirjanduskorpusega töötades täheldas Ilves samasugust tendentsi, protsessi asendamist tegevuse tulemusega või ümberpöörduvalt, tegevuse tulemuse asendamist tegevuse protsessiga. (Ilves 2005: 71)

Siinses näites (nr 15) viitab alusele verbi *kap* 'saama' pöördelõpp. Algsest verbist „lubama” on saanud aga noomen *engedély* 'luba', mis on ungarikeelses lauses sihtis: *nem kapott engedélyt* 'ei saanud luba'.

(15) a. „Arstipraktikat tal alustada **ei lubatud**.” (Kross 103)
IPS, IPF, IND, NEG

b. „Orvosi gyakorlat folytatásárá **nem kapott engedélyt**.” (Bereczki 149)
3SG + ACC, IPF, IND, NEG

c. *Orvos-i* *gyakorlat* *folytatás-á-ra* *nem* *kap-ott*
arst-ADL praktika jätkamine-POSS.3SG-SBL NEG saa-IPF.3SG

engedély-t
luba-ACC

'Ta ei saanud arstipraktika jätkamiseks luba.'

Näites nr 16 on algsest valdajamäärusest „talle” tehtud alus, millele ungari lauses viitab jällegi vaid verbi pöördelõpp.

(16) a. „Otsekui oleks ta tahtnud vastu vaielda, et talle selle onu ja vaderi ja lisaks pealegi vanaisa auks Georg nimeks **pandi**.” (Kross 112)
IPS, IPF, IND, AF

b. „Mintha csak tiltakoznék, hogy ennek a nagybátyjának és keresztapjának, ráadásul a nagyapjának a tiszteletére a Georg nevet **kapta**.” (Bereczki 162)
DET.3SG, IPF, IND, AF

c. *Mintha* *csak* *tiltakoz-né-k,* *hogy* *en-nek* *a*
justkui vaid protesti-COND-3SG et see-GEN DEF.ART

<i>nagybáty-já-nak</i> onu-POSS.3SG-GEN	<i>és</i> ja	<i>keresztap-já-nak,</i> ristiisa-POSS.3SG-GEN	<i>rádásul</i> lisaks	<i>a</i> DEF.ART
--	-----------------	---	--------------------------	---------------------

<i>nagyap-já-nak</i> vanaisa-POSS.3SG-GEN	<i>a</i> DEF.ART	<i>tisztelet-é-re</i> austus-POSS.3SG-SBL	<i>a</i> DEF.ART
--	---------------------	--	---------------------

<i>Georg</i> Georg	<i>nev-et</i> nimi-ACC	<i>kap-t-a.</i> saa-IPF-DET.3SG
-----------------------	---------------------------	------------------------------------

'Justkui vaid ta protestiks, et selle tema onu ja ristiisa, lisaks tema vanaisa auks Georgi nime sai.'

Näites nr 17 on asendatud verb „paigutama” verbiga *kap* 'saama' ning tõstetud „Liiso” ja „vana Käsper” sihitise positsioonist aluseks.

(17) a. „--- ja sinna **paigutati** ühele poole Köögi-Liiso ja teisele poole vana Käsper.” (Kross 91)
IPS, IPF, IND, AF

b. „--- s ott **kapott** helyet az egyik oldalon Liiso, a szakácsnő, a másikon meg az öreg Käsper.” (Bereczki 133)
3SG, IPF, IND, AF

c. --- s ja	<i>ott</i> seal	<i>kap-ott</i> saa-IPF.3SG	<i>hely-et</i> koht-ACC	<i>az</i> DEF.ART	<i>egyik</i> üks
<i>oldal-on</i> pool-SPRE	<i>Liiso,</i> Liiso	<i>a</i> DEF.ART	<i>szakácsnő,</i> kokatädi	<i>a</i> DEF.ART	<i>másik-on</i> teine-SPRE

<i>meg az</i> aga DEF.ART	<i>öreg</i> vana	<i>Käsper.</i> Käsper
------------------------------	---------------------	--------------------------

'Ja seal sai ühel pool koha Liiso, kokatädi, teisel aga vana Käsper.'

2.2.3. Muud konstruktsioonid

Näidetevalimis oli impersonaali imperfekti 57 näite tõlkimisel kasutatud kahel juhul konstruktsiooni modaalverb *kell* + INF. Õigupoolest oli tegemist ühe lausega, milles on kaks impersonaalset verbiühendit. Mõlemad lähtekeele näited (vt ka näide nr 6) koosnevad verbist „pidama”, millel eesti keeles umbisikulise tegumoe vormistik puudub, ning *ma*-infinitiivi umbisikulise tegumoe vormist (EKK: 265). Tulemkeeles esinevad infinitiivid lauses üldise alusena (Keresztes 1997: 106).

(18) a. „Paul **pidi arreteeritama** ---.” (Kross 42)
IPS, IPF, IND, AF

b. „Pált **le kellett volna tartóztatni** – – –.” (Bereczki 62)
3SG + INF, IPF, COND, AF

c. *Pál-t le kell-ett vol-na tartóztat-ni – – –.*
Paul-ACC PREF pida-IPF.3SG ole-COND.3SG arreteeri-INF
'Pauli oleks pidanud arreteerima.'

Näites nr 19 on verb „jätma” tõlgitud kahe verbi, *biztosít* 'kindlustama, tagama' ja *meghagy* 'alles jätma' abil, mida tuleb pidada tõlkijavabadusest lähtuvaks stilistiliseks võtteks.

(19) a. „ – – – aga talle **pidi jäetama** eluruumid Mihhailovskoje lossis ja maneež ja teater ja rood sõjaväge tema operetiparaadide jaoks.” (Kross 42)
IPS, IPF, IND, AF

b. „ – – – de helyet **kellett volna** neki **biztosítani** a mihajlovskojei palotában, **meghagyni** neki a lovardát, a színházat és egy századnyi katonaságot az operett díszszemléi számára...” (Bereczki 62)
3SG + INF; INF, IPF, COND, AF

c. – – – *de aga hely-et koht-ACC kell-ett pida-IPF.3SG vol-na ole-COND.3SG neki ta:DAT biztosít-ani taga-INF*

a mihajlovskoje-i palotá-ban, meg-hagy-ni neki
DEF.ART Mihhailovskoje-ADL loss-IN PREF-alles_jät-INF ta:DAT

a lovardá-t, a színház-at és egy
DEF.ART maneež-ACC DEF.ART teater-ACC ja INDF.ART

század-nyi katonaság-ot az operett díszszemlé-i számára.
rood-ADL sõjavägi-ACC DEF.ART operett paraad-PL.POSS.3SG jaoks
'Aga koha oleks pidanud talle kindlustama Mihhailovskoje lossis, talle alles jätma maneeži, teatri ja ühe roodu jagu sõjaväge ta operetiparaadide jaoks.'

Impersonaali imperfekti tõlkimisel oli ungari vastena kasutatud ühel korral ainsuse 1. pöördes verbi. Tegemist on juba kirjeldatud võttega, kus valdajamäärusest on tehtud alus ning impersonaalis verbist „andma” on saanud personaalis *kap* 'saama' (vt näiteid nr 9, 15, 16 ja 17).

(20) a. „Mulle **anti** harilikku vangimaja toitu.” (Kross 122)
IPS, IPF, IND, AF

b. „Közönséges börtönkosztot **kaptam**.” (Bereczki 174)
1SG, IPF, IND, AF

c. *Közönséges* *börtön-koszt-ot* *kap-t-am.*
 tavaline vangla-toit-ACC saa-IPF-1SG
 'Ma sain tavalist vanglatoitu.'

Ühel korral oli impersonaali imperfekti tõlkimisel kasutatud mitmuse 1. pööret. Siiski ei ole siin tegemist üldisikulise alusega konstruktsiooniga, mida kirjeldab Ilves (2005: 46–47), vaid mõeldud on konkreetseid isikuid.

(21) a. „Niisiis **valguti** saali härra La Trobe'i kuulama.” (Kross 40)
 IPS, IPF, IND, AF

b. „Így hát **átvonultunk** a szalonba, hogy meghallgassuk La Trobe urat.” (Bereczki 59)
 1PL, IPF, IND, AF

c. *Így* *hát* *át-vonul-t-unk* *a* *szalon-ba,* *hogy*
 nii noh PREF-siirdu-IPF-1PL DEF.ART salong-ILL et

meg-hallgas-s-uk *La Trobe* *ur-at.*
 PREF-kuula-IMP-DET.1PL La Trobe härra-ACC
 'Noh, niisiis me siirdusime salongi, et kuulata härra La Trobe'i.'

Impersonaali imperfektis ei leidunud vastet ühele verbile 57 näitest:

(22) a. „Mina ei ole seda meest ihusilmaga näinud, aga kuulnud olen ma tema kohta seda, et ta oli olnud lihtsast Tartu antvärgiperest vaeslaps, nagu **räägiti**, koguni vist poolkaudu maarahva seast pärit – – –.” (Kross 21)
 IPS, IPF, IND, AF

b. „Én nem láttam a saját szememmel ezt az embert, de úgy hallottam, hogy egyszerű tartui kézművescsaládból származó árva gyerek volt, alighanem félig észt – – –.” (Bereczki 30)

c. *Én* *nem* *lát-t-am* *a* *saját* *szem-em-mel*
 mina NEG näge-IPF-DET.1SG DEF.ART oma silm-POSS.1SG-INC

ez-t *az* *ember-t,* *de* *úgy* *hall-ott-am,*
 see-ACC DEF.ART inimene-ACC aga nii kuul-IPF-DET.1SG

hogy *egyszerű* *tartu-i* *kéz-műves-család-ból* *származ-ó*
 et lihtne Tartu-ADL käsi-meister-perekond-EL pärine-PTCP.IPF

árva *gyerek* *vol-t,* *alighanem* *fél-ig* *észt – – –.*
 orb laps ole-IPF.3SG tõenäoliselt pool-TERM eestlane

'Mina ei näinud oma silmaga seda inimest, aga kuulsin nii, et ta oli lihtsast Tartu käsitöölise perekonnast pärinev orb, tõenäoliselt pooleldi eestlane.'

2.3. Impersonaali perfekt

Kasutatud eestikeelses näidetevalimis esines impersonaali perfekti 11 näites.

2.3.1. Mitmuse 3. pööre

Impersonaali perfekti 11 näitest oli ungari keelde tõlkimisel kasutatud mitmuse 3. pööret kaheksal juhul, millest seitsmel juhul oli tegemist umbisikulise (umbmäärase alusega) konstruktsiooniga:

(23) a. „Armastusest **on** hullematki **tehtud**.” (Kross 22)
IPS, PRF, IND, AF

b. „A szerelemért már nagyobb bolondságot is **cselekedtek**.” (Bereczki 32)
3PL, IPF, IND, AF

c. A szerelem-ért már nagy-obb bolondság-ot is
DEF.ART armastus-CSF juba suur-COMP lollus-ACC ka

cseleked-t-ek.

tegutse-IPF-3PL

'Armastuse eest on juba suurematki lollust korda saadetud.'

Ühel juhul neist mitmuse 3. pöördega tõlgitud näidetest oli taaskord asendatud verb „andma” verbiga *kap* 'saama' ning niiviisi tehtud valdajamäärusest alus.

(24) a. „Me istusime kolmekesi lauas ja Timo oli just jutustanud keisri laineidlöönud kõnest Varssavi seimis, kus keiser oli mõne nädala eest ütelnud, et ta peab plaani Venemaale „sedasama asja andma hakata, mis poolakatele juba **antud on**” – see tähendab konstitutsiooni.” (Kross 57)
IPS, PRF, IND, AF

b. „Hármasban ültünk az asztalnál, s Timo éppen a cárnak a varsói szejmben tartott nagy port kavart beszédét hozta szóba, amelyben néhány héttel ezelőtt azt mondta, hogy „ugyanazt tervezi megadni Oroszországnak, amit a lengyelek már **megkaptak**” – azaz az alkotmányt.” (Bereczki 82)
3PL, IPF, IND, AF

c. *Hármas-ban* *ül-t-ünk* *az* *asztal-nál,* *s* *Timo* *éppen*
kolmas-IN istu-IPF-1PL DEF.ART laud-ADS ja Timo just

a *cár-nak* *a* *varsói-i* *szejm-ben*
DEF.ART tsaar-GEN DEF.ART Varssav-ADL seim-IN

tart-ott *nagy* *por-t* *kavar-t*
pida-PTCP.PRF suur tolm-ACC üles_keeruta-PTCP.PRF

<i>beszéd-é-t</i> köne-POSS.3SG-ACC		<i>hoz-t-a</i> too-IPF-DET.3SG		<i>szó-ba,</i> sõna-ILL		<i>amely-ben</i> milline-IN
<i>néhány</i> mõni	<i>hét-tel</i> nädal-INC	<i>ezelőtt</i> tagasi	<i>az-t</i> see-ACC	<i>mond-t-a,</i> üttele-IPF-DET.3SG		<i>hogy</i> et
<i>„ugyanaz-t</i> seesama-ACC	<i>tervez-i</i> kavatse-DET.3SG		<i>meg-ad-ni</i> PREF-and-INF	<i>Oroszország-nak,</i> Venemaa-DAT		
<i>ami-t</i> mis-ACC	<i>a</i> DEF.ART	<i>lengyel-ek</i> poolakas-PL	<i>már</i> juba	<i>meg-kap-t-ak” –</i> PREF-saa-IPF-3PL		<i>azaz</i> see_on
<i>az</i> DEF.ART	<i>alkotmány-t.</i> konstitutsioon-ACC					

'Me istusime kolmekesi laua juures ja Timo tõi just tsaari Varssavi seimis peetud suurt tolmu üles keerutanud kõne jutuks, milles ta mõni nädal tagasi ütles, et kavatseb Venemaale sedasama anda, mida poolakad juba said, see on konstitutsiooni.'

2.3.2. Muud konstruktsioonid

Impersonaali perfekti 11 näitest ühe tõlkimisel oli kasutatud ungari perfekti partitsiipi, mis tulemkeelses lauses on täiendina osa sihitisest (vrd näitega nr 8).

- (25) a. „Selgitage talle osavõtlikult karmi sammu põhjusi, mis tema mehe suhtes **ette on võetud**.”
(Kross 73)
IPS, PRF, IND, AF
- b. „--- magyarázza meg neki részvéttel a férjével szemben **alkalmazott** szigorú lépés okait.”
(Bereczki 106)
PTCP.PRF
- c. --- *magyaráz-z-a* *meg* *neki* *részvét-tel* *a*
selgita-IMP-DET.3SG PREF ta:DAT kaastunne-INC DEF.ART
- férj-é-vel* *szemben* *alkalmaz-ott* *szigorú* *lépés*
mees-POSS.3SG-INC suhtes rakenda-IPF.SG3 karm samm
- ok-ai-t.*
põhjusi-PL.POSS.3SG-ACC.
'Selgitage talle kaastundega tema mehe suhtes rakendatud karmi sammu põhjuseid.'

Ühe impersonaali perfekti näite tõlkimisel oli kasutatud *-va/-ve* tunnusest gerundiumi, mis on staatilise tähendusega seisundit väljendav verbi adverbiaalne vorm (Ilves 2005: 60; Keresztes 1997: 54). Ilvese andmetel on *-va/-ve* gerundium üheks levinumaks võtteks eesti keele seisundipassiivi tõlkimisel ungari keelde, kuid sobib ka impersonaali vasteks ning seda eriti just liitaegades (Ilves 2005: 60).

- (26) a. „Piiblis **on** küll **öeldud**, et vanemate patud nuheldakse laste kätte kolmandast ja neljandast põlvest saadik.” (Kross 67)
IPS, PRF, IND, AF
- b. „Igaz, a Bibliában **meg van írva**, hogy szülők vétkei harmad-, negyedíziglen megbüntettetnek a gyermekekben.” (Bereczki 98)
3SG + GER, PRS, IND, AF
- c. *Igaz, a Bibliá-ban meg van ír-va, hogy*
tösi DEF.ART piibel-IN PREF ole:3SG kirjuta-GER et
- szülő-k vétkei harmad-, negyed-íz-iglen*
vanem-PL patt-PL.POSS.3SG kolmandik neljandik-põlvkond-TERM
- meg-büntet-tet-nek a gyermek-ek-ben.*
PREF.karista-CAUS-3PL DEF.ART laps-PL-IN.
'Tösi, piiblis on kirjutatud, et vanemate patud lastakse karistada lastes kuni kolmanda-, neljanda põlveni.'

Impersonaali perfekti 11 näite seas leidus ka üks, millele vastavat lauset ungarikeelses tekstis ei olnud:

- (27) a. „Ma pole meie kolmenädalase ühe katuse all oleku sees oma õe ja õemehega õieti üldse kokku puutunud. Ühisesse söömalauda nagu üheksa aasta eest **pole** mind **kutsutud**. Eeva ütles mulle: nad söövad Timoga esialgu kahekesi Timo kabinetis või magamistoas – – –.” (Kross 29)
IPS, PRF, IND, NEG
- b. „Az alatt a három hét alatt, amíg egy földél alatt laktunk, úgyszólván nem is találkoztam a húgommal és a sógorommal. Eeva azt mondta: egyelőre kettesben esznek Timo dolgozószobájában vagy a hálószobában – – –.” (Bereczki 41)
- c. *Az alatt a három hét alatt, amíg egy földél*
DEF.ART all DEF.ART kolm nädal jooksul kuni üks katus
- alatt lak-t-unk, úgy-szól-ván nem is találkoz-t-am a*
all ela-IPF-1PL nii-üttele-ADVL NEG ka kohtu-IPF-1SG DEF.ART
- húg-om-mal és a sógor-om-mal. Eeva az-t*
õde-POSS.1SG-INC ja DEF.ART õemees-POSS.1SG-INC Eeva see-ACC
- mond-t-a: egyelőre kettesben esz-nek Timo*
üttele-IPF-DET.3SG esialgu kahekesi söö-3PL Timo
- dolgoz-ó-szobá-já-ban vagy a hál-ó-szobá-ban – – –.*
töõta-PTCP.IPF-tuba-POSS.3SG-IN või DEF.ART maga-PTCP.IPF-tuba-IN
'Selle vähema kui kolme nädala jooksul, kuni me ühe katuse all oleme elanud, ei ole ma nii-õelda kohtunud oma õe ja õemehega. Eeva ütles, et esialgu nad söövad kahekesi Timo kabinetis või magamistoas.'

2.4. Impersonaali pluskvamperfekt

Kasutatud eestikeelses näidetevalimis esines impersonaali pluskvamperfekti kokku 8 näites.

2.4.1. Mitmuse 3. pööre

Impersonaali pluskvamperfekti 8 näitest oli ungari keelde tõlkimisel kasutatud mitmuse 3. pööret neljal juhul. Kõigil neljal juhul oli tegemist umbmäärase alusega konstruktsiooniga.

(28) a. „Et **oli** mäss olnud. Ja [oli] keisri elu kallale **kipitud**.” (Kross 28)
IPS, PPF, IND, AF

b. „--- hogy felkelés volt. S hogy a cár életére **törtek**.” (Bereczki 40)
3PL, IPF, IND, AF

c. --- *hogy* *felkelés* *vol-t.* *S* *hogy* *a* *cár*
et mäss ole-IPF.3SG ja et DEF.ART tsaar
élet-é-re *tör-t-ek.*
elu-POSS.3SG-SBL kallale_kippu-IPF-3PL
'Et oli mäss. Ja et tsaari elu kallale kiputi.'

2.4.2. Ainsuse 3. pööre

Impersonaali pluskvamperfekti 8 näitest oli kahe näite tõlkimisel kasutatud ainsuse 3. pöördet ja määratud alusega konstruktsiooni, millest ühe puhul oli sarnaselt juba käsitletud „andma : saama” vastandusele (vt näide nr 24) asendatud impersonaalne verb „ülendama” personaalse verbiga *előlép* 'edasi liikuma, tõusma'.

(29) a. „--- ja et tema teadmised olevat olnud nõnda suured, et ta oma iseäraliselt sirge iseloomu peale vaatamata juba üsna noores eas Peterburi akadeemikuseks **oli ülendatud**, missuguse au sees tema ka varsti mingi koleda jooksvahaiguse kätte suri ---.” (Kross 21)
IPS, PPF, IND, AF

b. „--- s oly nagy tudású, hogy egyenes természete ellenére már igen fiatalon pétervári akadémikussá **lépett elő**, s ebben a tisztségében halt meg nemsokára valamilyen csúnya reumás betegség következtében ---.” (Bereczki 30)
3SG, IPF, IND, AF

c. --- s *oly* *nagy* *tudás-ú,* *hogy* *egyenes*
ja seesugune suur teadmine-ADL et sirge

<i>természet-e</i> iseloom-POSS.3SG	<i>ellenére</i> vaatamata	<i>már</i> juba	<i>igen</i> eriti	<i>fiatal-on</i> noor-ADVL	<i>pétervár-i</i> Peterburi-ADL
<i>akadémikus-sá</i> akadeemik-TRSL	<i>lép-ett</i> tõus-IPF.3SG	<i>elő,</i> ja	<i>s</i> see-IN	<i>eb-ben</i> see-IN	<i>a</i> DEF.ART
<i>tisztség-é-ben</i> auaste-POSS.3SG-IN	<i>hal-t</i> sure-IPF.3SG	<i>meg</i> PREF	<i>nemsokára</i> varsti	<i>valamilyen</i> mingi	<i>csúnya</i> inetu

reumás *betegség* *következtében* ---
reumaatiline haigus tagajärjel

'Ja seesuguse suure teadmisega, et tema sirgele iseloomule vaatamata tõusis ta juba eriti noorelt Peterburi akadeemikuks ja selles auastmes ta suri varsti mingi inetu reumaatilise haiguse tagajärjel.'

2.4.3. Muud konstruktsioonid

Impersonaali pluskvamperfekti 8 näitest ühe tõlkimisel oli kasutatud mitmuse 1. pööret, kus sarnaselt näitele nr 21 oli moodustatud romaaniteksti minajutustajast koos kaaslastega lausesse loogiline alus.

(30) a. „Ja nagu eelmisel korral, kui sellest samast **räägitud oli**, ei saanud ma ka tunaeile oma uudishimust jagu.” (Kross 118)
IPS, PPF, IND, AF

b. „S akárcsak az előző alkalommal, mikor erről **beszélgettünk**, tegnapelőtt se tudtam ellenállni a kíváncsiságomnak.” (Bereczki 169–170)
1PL, IPF, IND, AF

c. S	<i>akárcsak</i>	<i>az</i>	<i>előző</i>	<i>alkalom-mal,</i>	<i>mikor</i>
ja	nagu	DEF.ART	eelmine	juht-INC	mis-TEMP

<i>er-ről</i>	<i>beszélget-t-ünk,</i>	<i>tegnapelőtt</i>	<i>se</i>	<i>tud-t-am</i>
see-DEL	vestle-IPF-1PL	üleeile	ka_mitte	suut-IPF-1SG

<i>ellen-áll-ni</i>	<i>a</i>	<i>kíváncsiság-om-nak.</i>
PREF-vastu_seis-INF	DEF.ART	uudishimulikkus-POSS.1SG-DAT

'Ja nagu eelmisel juhul, kui me sellest vestlesime, ei suutnud ma ka üleeile oma uudishimulikkusele vastu seista.'

Ühes näites oli eestikeelses lauses olevast impersonaalsest verbist „varuma” tehtud ungari vastes perfekti partitsiibina öeldistäide *adatott* (~„anda lastud”), milles verbile *ad* 'andma' on lisatud kausatiivne *-at/-et* liide.

- (31) a. „Niivõrd, kuivõrd seda põlve, mis talle või neile või meile kõigile **varutud oli**, priiuseks sünnib nimetada...” (Kross 13)
IPS, PPF, IND, AF
- b. „Már amennyiben azt, ami neki, nekik vagy nekünk valamennyiünknek **adatott**, szabadságnak lehet nevezni...” (Bereczki 19)
PTCP.PRF (+ CAUS)
- c. *Már amennyiben az-t, ami neki, nekik vagy juba niivõrd_kui see-ACC mis ta:DAT ta:DAT.PL või nekünk valamennyi-ünk-nek ad-at-ott, szabadság-nak DAT.POSS.1PL kõik-POSS.1PL-DAT and-CAUS-PTCP.PRF vabadus-DAT*
- lehet nevez-ni... või:3SG nimeta-INF*
'Juba niivõrd kui seda, mis talle, neile või meile kõigile on lastud anda, vabaduseks võib nimetada.'

2.5. Impersonaali preteeritum

Kasutatud eestikeelses näidetevalimis oli kokku kolm impersonaali preteeritumi näidet, millest kaks olid tingivas kõneviisis e konditsionaalis ja üks kaudes kõneviisis e kvotatiivis. Kõik kolm impersonaali preteeritumi näidet olid tõlgitud kasutades tulemkeeles mitmuse 3. pööret, mis ka kõigil kolmel puhul tähendas umbmäärase alusega konstruktsiooni. Neist ühes konditsionaalis näites ei olnud tõlgitud preteeritumi kasutades imperfekti, vaid preesensit:

- (32) a. „Iga teise valitsuse ajal **oleks** teda **koheldud** selle tarvis leiduvate seaduste täie karmusega.” (Kross 73)
IPS, PT, COND, AF
- b. „Minden más kormányzat alatt a fennálló törvények teljes szigorát **alkalmaznák** vele szemben.” (Bereczki 106)
DET.3PL, PRS, COND, AF
- c. *Minden más kormányzat alatt a iga teine valitsus ajal DEF.ART fenn-áll-ó törvény-ek teljes szigor-á-t PREF-eksisteeri-PTCP.IPF seadus-PL täis karmus-POSS.3SG-ACC alkalmaz-ná-k vele szemben. rakenda-COND-DET.3PL ta:INC suhtes*
'Iga teise valitsuse ajal rakendataks tema suhtes kehtiva seaduse täit karmust.'

3. SEISUNDIPASSIIV

Uurimuses kasutatud ilukirjanduslikus näidetevalimis esines seisundipassiivi kokku 97 näites, millest preesensis e olevikus 43, imperfektis e lihtminevikus 48, perfektis e täisminevikus 2, pluskvamperfektis e enneminevikus 1 ning preteeritumis e üldminevikus 3 näidet.

Kõikide aegade peale kokku oli seisundipassiivi tõlkimiseks kasutatud 32 korral mitmuse 3. pööret, 24 korral ainsuse 3. pööret, 12 korral gerundiumi, kaheksal korral ainsuse 1. pööret, kaheksal juhul modaalverbi, kolmel korral mitmuse 1. pööret, kolmel korral perfektis partitsiipi, ühel korral imperfektis partitsiipi, ühel korral infinitiivi ja ühele näitele vastas adjektiiv. Neljale verbile ei leidunud ungarikeelsetes lausetes vastet.

3.1. Seisundipassiivi preesens

Kasutatud eestikeelses näidetevalimis oli seisundipassiivi preesensis kokku 43 näidet.

3.1.1. Mitmuse 3. pööre

Seisundipassiivi preesensi 43 näitest oli ungari keelde tõlkimisel kasutatud mitmuse 3. isikus verbi 14 juhul, millest 11 näite tõlkimisel oli kasutatud umbmäärase alusega konstruktsiooni, millest omakorda üheksa (!) tõlkimiseks kasutatud imperfektis.

Need algselt seisundipassiivis laused, mis olid ungari keelde tõlgitud kasutades umbmäärase alusega konstruktsiooni, ei erine tulemkeeles süntaktiliselt millegi poolest vastavatest mitmuse 3. pöördega tõlgitud impersonaali lausetest.

- (33) a. „Tegelikult olin ma vilksamisi mõtelnud: kes nõnda hõlpsasti võtta on, see **on** juba kümme korda **võetud**.” (Kross 49)
PASS, PRS, IND, AF

- b. „Tulajdonképpen átvillant az agyamon: akit ilyen könnyű megkapni, azt már tízszer **levették** a lábáról.” (Bereczki 72)
DET.3PL, IPF, IND, AF

c. <i>Tulajdonképpen</i> tegelikult	<i>át-villan-t</i> PREF-välgata-IPF.3SG	<i>az</i> DEF.ART	<i>agy-am-on:</i> aju-POSS.1SG-SPRE
<i>aki-t</i> kes-ACC	<i>ilyen</i> nii	<i>könnyű meg-kap-ni,</i> lihtne PREF.saa-INF	<i>az-t</i> see-ACC
<i>le-ve-tt-ék</i> PREF-maha_võt-IPF-DET.3PL	<i>a</i> DEF.ART	<i>láb-á-ról.</i> jalg-POSS.3SG-DEL	<i>már tíz-szer</i> juba kümme-MLT

'Tegelikult välgatas mu peas: kes nii lihtsalt on saada, seda on juba kümme korda jalgadest maha võetud.'

Kolmel juhul 14-st, kui eesti seisundipassiivi preesensit oli tõlgitud ungari keelde mitmuse 3. pöördega, oli kasutatud määratud alusega konstruktsiooni, millest kaks olid seejuures imperfektis. Neist kolmest määratud alusega näitest oli kahel juhul saadud alus valdaja-, ühel aga tegijamäärusest (näide nr 34).

- (34) a. „Nimetamata tuhandeid, kes **on tapetud** meie nõndanimetatud tribunalide poolt?...”
(Kross 96)
PASS, PRS, IND, AF

- b. „Említetlenül hagyva ezreket, akiket a mi ügynevezett bíróságaink gyilkoltak le?...”
(Bereczki 140)
3PL, IPF, IND, AF

c. <i>Említ-etlen-ül</i> maini-CAR-REFL	<i>hagy-va</i> jät-GER	<i>ezr-ek-et,</i> tuhat-PL-ACC	<i>aki-k-et</i> kes-PL-ACC	<i>a</i> DEF.ART
<i>mi</i> meie	<i>ügy-nevez-ett</i> nõnda-nimeta-PTCP.PRF	<i>bíróság-ai-nk</i> kohus-PL-POSS.1PL	<i>gyilkol-t-ak</i> tap-IPF-3PL	<i>le?...</i> PREF

'Mainimata jättes tuhandeid, keda meie nõndanimetatud kohtud on ära tapnud?...'

3.1.2. Ainsuse 3. pööre

Seisundipassiivi preesensi 43 näitest oli ungari keelde tõlkimisel kaheksal juhul kasutatud ainsuse 3. pööret. Kahe näite tõlkimisel oli alus loodud määrusest, ühe näite puhul toodud alistuvasse osalauseesse pealause alus. Viies näites oli säilitatud algne alus. Neist viiest algse alusega näitest oli kolmel juhul asendatud passiivne verb aktiivsega, kahel juhul aga kasutatud ungari passiivset verbi (vt näide nr 35).

Üldiselt ei peeta passiivseid verbiliiteid ungari keeles tänapäeval enam produktiivseteks, enamasti kasutatakse vaid mõnd tardvormi (Balogh jt 2000: 88; Keresztes 1997: 60, 98). Passiivsed verbid kujunesid aga välja juba varasel *vanaungari perioodil**, olles mõjutatud ladina keelest. Need moodustati kausatiivse liitega (-at/-et või -tat/-tet) verbist, millele lisati -ik liide. (Ilves 2005: 26) Nt (Ilves 2005: 26):

<i>vki kínzat vmit vmivel</i>	–	<i>ő kínzatic</i>
keegi laseb piinata kedagi millegagi	–	ta on piinatud

Ő 'tema, ta' on liikunud tegevusobjekti [s.o seotud laiendi, mis näitab seda, kellele või millele tegevus on suunatud (EKK: 437)] positsioonilt grammatilise subjekti e aluse positsioonile ja tegevussubjekt (tegevuse sooritaja, agent) puudub. Tegevussubjekti võib lisada lausesse määrusena. (Ilves 2005: 26) Nt (Ilves 2005: 26):

ő kínzatic vkitól / vki miatt

ta on piinatud **kellegi poolt / kellegi tõttu**

(35) a. „Seda niikauaks, kuni mina olen oma asjad Harmil korda seadnud ja Elsy omandiõigus Vöisiku peale **on** ettenähtud korras **vormistatud.**” (Kross 89)
PASS, PRS, IND, AF

b. „Addig, amíg én Harmban rendbe hozom a dolgaimat, s Elsy tulajdonjoga Vöisikura az előírt módon **érvényesítettik.**” (Bereczki 130)
DET.3PL (+ CAUS), PRS, IND, AF

c. <i>Add-ig,</i>	<i>amíg</i>	<i>én</i>	<i>Harm-ban</i>	<i>rend-be</i>	<i>hoz-om</i>
see-TERM	kuni	mina	Harmi-IN	kord-ILL	too-DET.1SG
<i>a</i>	<i>dolg-ai-m-at,</i>	<i>s</i>	<i>Elsy</i>	<i>tulajdon-jog-a</i>	
DEF.ART	asi-PL-POSS.1SG-ACC	ja	Elsy	omand-õigus-POSS.3SG	
<i>Vöisiku-ra</i>	<i>az</i>	<i>elő-ír-t</i>		<i>mód-on</i>	
Vöisiku-SBL	DEF.ART	PREF-määra-PTCP.PRF		viis-SPRE	

érvényesít-tet-ik

kehtivaks_tunnista-CAUS-3SG

'Nii kaua, kuni mina oma asjad Harmil korda ajan ja Elsy omandiõigus Vöisikule on määratud viisil kehtivaks tunnistatud.'

*[S.o keeleajaloolisel perioodil alates ungarlaste maahõivamisest, mis toimus episoodiliselt alates aastast 862 m.a.j ning intensiivistus alates 894. aastast (19. saj lõpul dateeriti maaletulek ametlikult aastasse 896), kuni 1526. aastani, mil suurem osa Ungarist langes pärast ränka kaotust türklastele lahingus Mohácsi all pooleteiseks sajandiks Türgi ülemvõimu alla (Nurk, Seilenthal 1999: 27, 38, 45–46).]

3.1.3. Gerundium (-va/-ve)

Seisundipassiivi preesensi 43 näitest olid kuus tõlgitud kasutades ungari -va/-ve tunnusest gerundiumit (vt ka näide nr 26), mis on Ilvese järgi üheks levinumaks võtteks eesti seisundipassiivi tõlkimisel ungari keelde (Ilves 2005: 60). Kõigis seisundipassiivi preesensi näidetes esines -va/-ve gerundium koos *olema*-verbiga *van*.

(36) a. „Ja see kõik **ongi** mul juba **kirja pandud** – – –.” (Kross 67)
PASS, PRS, IND, AF

b. „Már ez az egész mind **le van írva** – – –.” (Bereczki 98)
3SG + GER, PRS, IND, AF

c. *Már ez az egész mind le van ír-va – – –.*
juba see DEF.ART kogu kõik PREF ole:3SG kirjuta-GER
'Kogu see kõik on juba kirjutatud.'

Sellist konstruktsiooni võib tõlgendada kaheti. Esimese määratluse järgi peetakse *olema*-verbi öeldiseks, -va/-ve gerundiumit aga sellele obligatoorselt liituvaks seisundit märkivaks rektsiooniks, kus gerundium väljendab aluse seisundit. (Balogh jt 2000: 240)

Teise definitsiooni põhjal on terve konstruktsioon öeldis, milles gerundium kannab verbi leksikaalset sisu, *olema*-verb on abiverbi rollis (Balogh jt 2000: 240).

Sõltuvalt sellest, kuidas ungari gerundiumikonstruktsiooni interpreteerida, omab see kas eesti seisundipassiivile lähedast tähendust (esimene variant) või potentsiaalselt mõne eesti keele minevikulise impersonaalse verbiga tõlgitavat sisu (teine variant). Seega ei pidanud Ilvese kasutatud eesti-ungari ilukirjanduskorpuses *olema* tõlkija ilmtingimata segi ajanud eesti impersonaali ja seisundipassiivi, kui ta kasutas -va/-ve tunnusest gerundiumikonstruktsiooni mõlema lingvistilise nähtuse tõlkimiseks (vt Ilves 2005: 47–

48). Tõlkija võis nii intuiitiivselt kui ka teadlikult kasutada natiivse ungari keele kõnelejana gerundiumikonstruktsiooni selle mõlemas kirjeldatud määratluses.

Teisest küljest on siinses uurimuses analüüsitud näidetes gerundiumikonstruktsiooni kasutamine tõlkimisel selgelt kallutatud seisundipassiivi poole (ühe impersonaali ja 10 seisundipassiivi näitega kõigis aegades, lisaks esines kahes seisundipassiivi näites gerundium määrusena). Vrd Ilvesel 19 impersonaali ja 21 seisundipassiivi näidet (2005: 47).

3.1.4. Perfekti partitsiip

Seisundipassiivi preesensi 43 näitest olid kolm näidet tõlgitud kasutades ungari perfekti partitsiipi. Kõigis kolmes näites on perfekti partitsiip öeldistäiteks.

- (37) a. „Põgenemise enese jaoks **on** ju Kittyl, tuleb välja, raha **kõrvale pandud**.” (Kross 83)
PASS, PRS, IND, AF
- b. „– Amint kiderül, magára a menekülésre Kittynek **van félretett pénz**e – mondta Timo.”
(Bereczki 119)
3SG + PTCP.PRF, PRS, IND, AF
- c. – *Amint* *kiderül,* *mag-á-ra* *a*
Nagu selgu:3SG oma-POSS.3SG-SBL DEF.ART
- menekülés-re* *Kitty-nek* *van* *félre-te-tt*
põgenemine-SBL Kitty-GEN ole:3SG kõrvale-pane-PTCP.PRF
- pézn-e* – *mond-t-a* *Timo.*
raha-POSS.3SG ütle-IPF-DET.3SG Timo
- ’„Nagu selgub, oma põgenemise jaoks on Kittyl raha kõrvale pandud,“ ütles Timo.’

3.1.5. Muud konstruktsioonid

Seisundipassiivi preesensi 43 näitest olid kolm tõlgitud kasutades ainsuse 1. pööret, st et passiiv oli asendatud aktiiviga, kus aluseks on esimeses isikus agent.

- (38) a. „Aga minu otsus **oli tehtud**.” (Kross 70)
PASS, PRS, IND, AF
- b. „**Én** azonban már **határoztam**.” (Bereczki 102)
1SG, PRS, IND, AF

c. *Én* *azonban* *már* *határoz-t-am.*
 mina aga juba otsusta-IPF-DET.1SG
 'Aga mina juba otsustasin.'

Kolmes näites oli kasutatud konstruktsiooni, mis koosneb modaalverbist *kénytelen* 'sunnitud', *olema*-verbist *van* ning infinitiivist. Selline tarind vastab hästi lähtekeelsetele liitvormidele, mis koosnevad abiverbist „olema”, umbisikulise tegumoe kesksõnast e *tud*-kesksõnast verbist „sundima” ja *ma*-tegevusnimest.

Ungari *kénytelen* kuulub modaalverbide hulka. Need verbid viitavad jutustaja seisukohast millelegi minevikus vajalikule, võimalikule või soovitule. Tegutsemise vajalikkusele, nagu *kénytelen*, osutavad ka *kell* 'on vaja, peab, tuleb', *illik* 'peab, tuleb' ja *muszáj* 'peab, on vaja'. (Pete 2000: 263)

(39) a. „Veel enam, ma **olen sunnitud ütlema**: loobuge siin käimast.” (Kross 123)
 PASS, PRS, IND, AF

b. „Sõt mi több, **kénytelen vagyok** azt **mondani**: hagyjanak fel azzal, hogy idejárnak.”
 (Bereczki 176)
 1SG + INF + MV, PRS, IND, AF

c. <i>Sõt</i>	<i>mi</i>	<i>több,</i>	<i>kény-telen</i>	<i>vagy-ok</i>	<i>az-t</i>
koguni	mis	enam	tahe-CAR	ole-1SG	see-ACC
<i>mond-ani:</i>	<i>hagy-j-anak</i>	<i>fel</i>	<i>az-zal,</i>	<i>hogy</i>	<i>ide-jár-nak.</i>
ütle-INF	loobu-IMP-3PL	PREF	see-INC	et	siia-käi-3PL

'Enamgi veel, ma olen sunnitud seda ütlema: „Loobuge sellest, et te siin käite.”'

Kaks 43-st seisundipassiivi preesensi näitest olid tõlgitud kasutades *olema*-verbi 1. pöörde ja nominatiivi inessiivi vormi konstruktsiooni. Ühel juhul oli 1. isikus alus olemas juba eestikeelses lauses. Teisel juhul oli alus saadud valdajamäärusest:

(40) a. „Timothée, sa võid ju uskuda: see kõik **on** mulle **tuntud**.” (Kross 44)
 PASS, PRS, IND, AF

b. „Timothée, hidd el, én mindezzel **tisztában vagyok** ---.” (Bereczki 65)
 1SG + IN, PRS, IND, AF

c. <i>Timothée,</i>	<i>hid-d</i>	<i>el,</i>	<i>én</i>	<i>mind-ez-zel</i>	<i>tisztá-ban</i>
Timothée	usku-IMP.DET.2SG	PREF	mina	kõik-see-INC	selge-IN

vagy-ok ---.
ole-1SG
'Timothée, usu, ma olen kõiges selles selgusel.'

Üks seisundipassiivi preesensi näide (nr 41) oli tõlgitud mitmuse 1. isiku verbilõpus väljenduva alusega. Tegemist on selgelt määratud alusega, kuna „täna jateks” on romaanitegelased Timo ja Eeva.

Ungari keeles jäetakse isikuline asesõna tavaliselt ära, kui verbi pöördelõpp viitab üheti mõistetavalt tegijale. Verbivormi 1. isik osutab sellele, et tegija on rääkija või kirjutaja ise, 2. isik sellele, et tegijaks on kuulaja või lugeja, 3. isiku vormid viitavad aga kõrvalseisvale isikule või nähtusele. (Keresztes 1997: 105)

- (41) a. „**Ole tänatud.**” (Kross 131)
PASS, PRS, IMP, AF
- b. „**Köszönünk** mindent.” (Bereczki 187)
1PL, PRS, IND, AF
- c. *Köszön-ünk minden-t.*
täna-1PL kõik-ACC
'Me täname kõige eest.'

Ühele seisundipassiivi preesensi näitele (nr 42) vastas ungari imperfekti partitsiip. See -ó/-ő tunnusealine partitsiip on produktiivselt moodustatav nii aktiivsetest intransitiivsetest ja transitiivsetest, kausatiiv-, refleksiiv- kui ka mediaalsetest verbidest (Balogh jt 2000: 232).

- (42) a. „Aga kapten Snyder arvas, et see **poleks** kuigi suurte kuludega **seotud**...” (Kross 130)
PASS, PRS, COND, NEG
- b. „Snyder kapitány azonban úgy vélte, hogy ez **nem** különösebben nagy kiadással **járó** dolog...” (Bereczki 186)
PTCP.IPF
- c. *Snyder kapitány azonban úgy vél-t-e, hogy Snyder kapten aga nii arva-IPF-DET.3SG et*
- ez nem különös-ebb-en nagy ki-adás-sal jár-ó see NEG eriline-COMP-ADVL suur PREF-kulutus-INC käi-PTCP.IPF*

dolog...

töö

'Kapten Snyder arvas aga nii, et see pole erilisemalt suurte kuludega kaasnev töö...'

Ühele seisundipassiivi preesensi näitele (nr 43) vastas infinitiiv. Teiste nominaalsete vormidega, nagu partitsiipide ja gerundiumidega võrreldes on infinitiividel teistsugune funktsioon, sest infinitiiv väljendab öeldisena ka üldist subjekti (Keresztes 1997: 106).

(43) a. „--- parem tappa kui **olla tapetud...**” (Kross 101)
PASS, PRS, IND, AF

b. „--- jobb ölni, mint **megöletni...**” (Bereczki 147)
INF (+ CAUS)

c. --- *jo-bb* *öl-ni* *mint* *meg-öl-et-ni...*
hea-COMP tap-INF kui PREF-tap-CAUS-INF
'Parem on tappa, kui lasta tappa.'

Ühele verbile seisundipassiivi preesensi 43 näitest ei leidunud tulemkeelses lauses vastet. Eestikeelse lühendusellipsiga lause lünka on puuduv *olema*-verb hõlpsalt juurde mõeldav. Siiski on antud juhul tegemist rahvapärase ütlusega, millel on kinnistunud elliptiline vorm nii eesti kui ka ungari keeles.

(44) a. „Jumal [**olgu**] **tänatud**, et sa ei tekita meile illusioone.” (Kross 90)
PASS, PRS, IMP, AF

b. „Hála istennek, nem keltesz bennünk illúziókat.” (Bereczki 132)

c. *Hála* *isten-nek,* *nem* *kelt-esz* *bennünk* *illúzió-k-at.*
tänu jumal-DAT NEG tekita-2SG me:IN illusioon-PL-ACC
'Tänu jumalale, sa ei tekita meis illusioone.'

3.2. Seisundipassiivi imperfekt

Kasutatud eestikeelses näidetevalimis esines seisundipassiivi imperfekti kokku 48 näites.

3.2.1. Mitmuse 3. pööre

Seisundipassiivi imperfekti 48 näitest oli ungari keelde tõlkimisel kasutatud 18 juhul mitmuse 3. pööret. Neist 18 näitest 14 olid tõlgitud kasutades umbmäärase alusega konstruktsiooni. Kolmes näites oli alus jäetud samaks, mis lähtekeelses lauses, kuid kasutatud mõnd sünonüümse tähendusega aktiivset verbi, nagu näites nr 45, kus passiivne verb „panema” on asendatud aktiivse verbiga *hever* ’vedelema’:

(45) a. „Vársked Peterburi lehed **olid** kaartide kõrvale **pandud.**” (Kross 100)
PASS, IPF, IND, AF

b. „A friss pétervári lapok a térképék mellett **hevertek.**” (Bereczki 145)
3PL, IPF, IND, AF

c. A *friss* *pétervár-i* *lap-ok* *a* *térkép-ek*
DEF.ART värške Peterburi-ADL leht-PL DEF.ART kaart-PL

mellett *hever-t-ek.*
körval *vedele-IPF-3PL*

’Vársked Peterburi lehed vedelesid kaartide kõrval.’

Ühes näites aga, kus oli kasutatud määratud alust, esines refleksiivliitega verb, mis on üks ungari keele võimalusi passiivi puudumise korvamiseks. Refleksiivsed liited väljendavad nii tegutsejale tagasimõjuvat kui ka kehtvat imperfektiivset tegevust. Täenduselt on refleksiivsed liited intransitiivsed ja irresultatiivsed. (Keresztes 1997: 60, 98)

Näites nr 46 on verbile *ír* ’kirjutama’ lisatud refleksiivne *-ódik/-ődik* liide:

(46) a. „Olgugi et need kirjad – – – **polnud** mitte ainult imeosavasti **kirjutatud**, vaid võtsid mul tött tunnistada silmanurga niiskeks – – –.” (Kross 113)
PASS, IPF, IND, NEG

b. „Pedig ezek a levelek – – – **nemcsak** csodálatos ügyességgel **íródtak**, hanem az igazat megvallva, megnedvesedett tőlük a szemem sarka – – –.” (Bereczki 162)
3PL (+ REFL), IPF, IND, NEG

c. *Pedig ez-ek* *a* *level-ek* – – – *nem-csak* *csodálat-os*
kuigi see-PL DEF.ART kiri-PL NEG-ainult imetlus-ADL

<i>ügyesség-gel</i> osavus-INC	<i>ír-ód-t-ak,</i> kirjuta-REFL-IPF-3PL	<i>hanem</i> vaid	<i>az</i> DEF.ART	<i>igaz-at</i> tõsi-ACC
<i>meg-vall-va,</i> PREF-tunnista-GER	<i>meg-nedvesed-ett</i> PREF-niisku-IPF.3SG	<i>tõl-ük</i> ABL-POSS.3PL	<i>a</i> DEF.ART	
<i>szem-em</i> silm-POSS.1SG	<i>sark-a – – –.</i> nurk-POSS.3SG			

'Kuigi need kirjad polnud ainult imetlusväärse osavusega kirjutatud, vaid tõtt öelda niiskusi neist mu silmanurgad.'

3.2.2. Ainsuse 3. pööre

Seisundipassiivi imperfekti 48 näitest oli ungari keelde tõlkimisel kasutatud 11 juhul ainsuse 3. pööret, st kasutatud 3. isikus aktiivi. Järgnevas näites viitab alusele vaid 3. pöörde lõpp, kuid tegemist on konkreetse isikuga, keisriga, keda mainitakse romaanitekstis varem.

(47) a. „Muuseas, kui sihtkoht kirjas **nimetatud oli**, jättis Paulucci selle küll ütlemata – – –.”
(Kross 72)
PASS, IPF, IND, AF

b. „Ha az úti célt a levélben **említette** is, Paulucci elhallgatta – – –.” (Bereczki 105)
DET.3SG, IPF, IND, AF

<i>Ha</i> kui	<i>az</i> DEF.ART	<i>út-i</i> teekond-ADL	<i>cél-t</i> sihtpunkt-ACC	<i>a</i> DEF.ART	<i>levél-ben</i> kiri-IN
------------------	----------------------	----------------------------	-------------------------------	---------------------	-----------------------------

<i>említ-ett-e</i> maini-IPF-DET.3SG	<i>is,</i> ka	<i>Paulucci</i> Paulucci	<i>el-hallgat-t-a – – –.</i> PREF-vaiki-IPF-DET.3SG
---	------------------	-----------------------------	--

'Kui ta teekonna sihtpunkti kirjas ka mainis, (siis) Paulucci vaikis.'

3.2.3. Gerundium (-va/-ve)

Seisundipassiivi imperfekti 48 näitest oli ungari keelde tõlkimisel kasutatud viiel korral -va/-ve tunnuselise gerundiumi (vt ka 3.1.3), millest kolmel juhul oli tegemist *olema*-verbist ja gerundiumist koosneva konstruktsiooniga, kahes näites esines gerundium aga määrusena. Järgnevas näites (nr 48) on kasutatud gerundiumi seisundimäärusena, mis vastab algsele eestikeelsele *olema*-verbi lühendusellipsiga lausele.

(48) a. „See **oli** – kuidas ütelda – keiser Aleksandri portree. Impeeriumi olude raamis. [see oli] Nendest elementidest **kokku pandud**, mis ammu kõigi mõtleivate inimeste meeles liikusid...” (Kross 119)
PASS, IPF, IND, AF

b. „Hogy is mondjam, Sándor cár portréja a birodalomban uralkodó állapotok rámájába helyezve. Azokból az elemekből **összeállítva**, amelyek minden gondolkodó ember elméjében felmerültek...” (Bereczki 171)
GER

c. <i>Hogy</i> kuidas	<i>is</i> ka	<i>mond-j-am,</i> üttele-IMP-DET.1SG	<i>Sándor</i> Aleksander	<i>cár</i> tsaar
<i>portré-ja</i> portree-POSS.3SG		<i>a</i> DEF.ART	<i>birodalom-ban</i> impeerium-IN	<i>uralkod-ó</i> valitse-PTCP.IPF
<i>állapot-ok</i> olukord-PL	<i>rámá-já-ba</i> raam-POSS.3SG-ILL		<i>helyez-ve.</i> pane-GER	<i>Az-ok-ból</i> see-PL-EL
		<i>össze-állít-va,</i> PREF-kokku_pane-GER		<i>az</i> DEF.ART
<i>elem-ek-ből</i> element-PL-EL			<i>amely-ek</i> mis-PL	<i>minden</i> kõik
<i>gondolkod-ó</i> mõttele-PTCP.IPF	<i>ember</i> inimene	<i>elmé-jé-ben</i> meel-POSS.3SG-IN	<i>fel-merül-t-ek...</i> PREF-tekki-IPF-3PL	

'Kuidas ma ka ütlesin, tsaar Aleksandri portree impeeriumis valitsevate olude raamidesse pandud. Nendest elementidest kokku pandud, millised kõikide mõtleivate inimeste meeles tekkisid...'

3.2.4. Modaalverb

Seisundipassiivi imperfektis oli viiel korral kasutatud mõnd modaalverbitarindit. Ühel korral modaalverbiga *kénytelen* 'sunnitud' (näide nr 49; vt ka nr 39), ühel korral modaalverbiga *kell* 'on vaja, peab, tuleb' (vt näited nr 6 ja 18). Kahel korral oli kasutatud modaalverbi *tilos* 'keelatud' koos infinitiiviga (näide nr 50; vrd nr 39), kord aga ilma.

Tilos on omadussõna, mis võib käituda ka modaalverbina, mis väljendab tegutsemise võimatust. Teised sarnased tegutsemise võimalikkust/võimatust väljendavad omadussõnad on *szabad* 'tohib, on lubatud' ja *lehetetlen* 'võimatu'. Tegutsemise võimalikkust väljendavateks verbideks on *bír* 'suutma, jaksama', *tud* 'suutma, võima', *talál* 'leidma, pidama', *mer* 'julgema', *merészel* 'julgema, söandama' ja *lehet* (olema- verbi potentsiaali vorm: „võima, saama”). (Pete 2000: 263)

- (49) a. „Ta istus ise kaksiti pikale pingile ja ka isa **oli sunnitud** istet võtma.” (Kross 15)
PASS, IPF, IND, AF
- b. „Õ maga is leült lovagló ülésben a locára, s apám is **kénytelen volt** letelepedni.” (Bereczki 24)
1SG + NOM, IPF, IND, AF
- c. *Õ mag-a is le-ül-t lovagl-ó*
ta ise-POSS.3SG ka PREF-istu-IPF.3SG ratsuta-PTCP.IPF
- ülés-ben a locá-ra s apá-m is*
isteasend-IN DEF.ART pink-ALL ja isa-POSS.1SG ka
- kény-telen vol-t le-teleped-ni.*
tahe-CAR ole-IPF.3SG PREF-sisse_sead-INF
- ‘Ta ise istus samuti ratsaasendisse pingile ning ka mu isa oli sunnitud end sisse seadma.’
- (50) a. „Valvega rääkimine [**oli keelatud**].” (Kross 121)
PASS, IPF, IND, AF
- b. „Az őrséggel **beszélgetni tilos**.” (Bereczki 173)
MV + INF
- c. *Az őrség-gel beszélget-ni tilos.*
DEF.ART valve-INC rääki-INF keelatud
- ‘Valvega rääkida oli keelatud.’

3.2.5. Muud konstruktsioonid

Kolm seisundipassiivi imperfekti näidet olid tõlgitud ainsuse 1. pöördes verbiga. Järgnevas näites on jällegi muudetud vaatepunkti, algne passiivne verb „lubama” on asendatud aktiivse 1. isikus verbiga *kér* ‘küsima’, millele on lisatud kausatiivne *-at/-et* ja potentsiaali *-hat/-het* liide (~„küsida lasta võima”).

- (51) a. „**Lubatud oli** ainult valveülema kaudu kindral Plutalovit enda juurde nõuda.” (Kross 121)
PASS, IPF, IND, AF
- b. „Egyedül Plutalov tábornokot **kérethetem** magamhoz, az őrparancsnokon keresztül.” (Bereczki 174)
DET.1SG (+ CAUS, POT), IPF, IND, AF
- c. *Egyedül Plutalov tábornok-ot kér-et-het-t-em*
ainult Plutalov kindral-ACC palu-CAUS-POT-IPF-DET.1SG
- mag-am-hoz, az őrparancsnok-on keresztül.*
ise-POSS.1SG-ALL DEF.ART vahtkonnaülem-SPRE kaudu
- ‘Ma võisin ainult kindral Plutalovit lasta vahtkonnaülema kaudu enda juurde paluda.’

Kaks näidet olid tõlgitud mitmuse 1. pöörde ja määratud alusega. Kuna siin ära toodud näites (nr 52) viitab verbilõpp selgelt agendile, kelleks on *mi* 'meie', siis on ungari keelele omaselt isikuline asesõna ära jäetud. Isikulisi asesõnu kasutatakse subjektina eeskätt siis, kui nad on rõhulised (Keresztes 1997: 105).

(52) a. „Jumalagajätmised **olid jäetud**.” (Kross 16)
PASS, IPF, IND, AF

b. „**Elbúcsúztunk**.” (Bereczki 24)
1PL, IPF, IND, AF

c. *El-búcsúz-t-unk*.
PREF-hüvasti_jät-IPF-1PL
'Me jätsime hüvasti.'

Ühel korral oli seisundipassiivi imperfekti tõlkimiseks kasutatud omadussõnalist öeldistäidet. Originaallause väljendverbist „tähele panema” oli tuletatud tõlkesse alus *megfigyelése és megjegyzése* 'jälgimine ja märkus':

(53) a. „See **oli** Timo poolt efektselt **tähele pandud** ja efektselt öeldud.” (Kross 90)
PASS, IPF, IND, AF

b. „Timo **megfigyelése és megjegyzése hatásos volt** – – –.” (Bereczki 132)
3SG + NOM + NOM + ADJ, IPF, IND, AF

c. <i>Timo</i>	<i>meg-figyelés-e</i>	<i>és</i>	<i>meg-jegyzés-e</i>
Timo	PREF-jälgimine-POSS.3SG	ja	PREF-märkus-POSS.3SG
<i>hatás-os</i>	<i>vol-t</i> .		
mõju-ADL	ole-IPF.3SG		
'Timo jälgimine ja märkus oli mõjus.'			

Lisaks oli ka seisundipassiivi imperfektis kolm näidet, millele ei leidunud näidetevalimi ungarikeelsetes lausetes vastet:

(54) a. „Kamin küdes ja me olime vist rääkinud sellest, et Kuramaal **olid** talupojad nüüd ometigi **priiks** lastud, aga Liivimaal [olid] ikka veel [priiks] **laskmata** – – –.” (Kross 57)
PASS, IPF, IND, AF

b. „A kandallóban égett a tűz, s arról beszéltünk, hogy Kurlandban már felszabadították a jobbágyokat, de Livóniában **még nem** – – –.” (Bereczki 81–82)

c. *A kandalló-ban ég-ett a tűz, s ar-ról*
 DEF.ART kamin-IN põle-IPF.3SG DEF.ART tuli ja see-DEL

beszél-t-ünk, hogy Kurland-ban már fel-szabadít-ott-ák
 rääki-IPF-3PL et Kuramaa-IN juba PREF-vabaks_lask-IPF-DET.3PL

a jobbágy-ok-at, de Livóniá-ban még nem ---.
 DEF.ART pärisori-PL-ACC aga Liivimaa-IN veel NEG

'Kaminas põles tuli ja me rääkisime sellest, et Kuramaal lasti juba pärisorjad vabaks, aga Liivimaal veel mitte.'

(55) a. „Need **olid** ju ükshaaval **lahti tehtud** ja läbi raputatud – et lehtede vahelt pudeneksid ilusti välja Timo hullusekaaslaste riisipaberised nimekirjad...” (Kross 75)
 PASS, IPF, IND, AF

b. „Egyenként végigrázogatták őket, hogy szépen kiessenek Timo őrült társainak rizspapírra írt névsorai...” (Bereczki 108)

c. *Egy-enként vég-ig-rázogat-t-ák ők-et, hogy szép-en*
 üks-DST lõpp-TERM-raputa-IPF-DET.3PL nemad-ACC et ilus-ADVL

ki-es-s-enek Timo őrült társ-ai-nak
 PREF-välja_kukku-IMP-3PL Timo hull kaaslane-PL.POSS.3SG-GEN

rizs-papír-ra ír-t név-sor-ai...
 riis-paber-SBL kirjuta-PTCP.PRF nimi-rida-PL.POSS.3SG

'Ükshaaval raputati need läbi, et Timo hullude kaaslaste riisipaberile kirjutatud nimekirjad ilusti välja kukuksid.'

(56) a. „See **oli** Timo poolt efektselt tähele pandud ja [oli] efektselt **öeldud**. Aga see ei paranda meie olukorda.” (Kross 90)
 PASS, IPF, IND, AF

b. „Timo megfigyelése és megjegyzése hatásos volt, de ez mit sem javít a sorsunkon.” (Bereczki 132)

c. *Timo meg-figyelés-e és meg-jegyzés-e*
 Timo PREF-jälgimine-POSS.3SG ja PREF-märkus-POSS.3SG

hatás-os vol-t, de ez mi-t sem javít
 mõju-ADL ole-IPF.3SG aga see mis-ACC NEG paranda:3SG

a sors-unk-on.
 DEF. ART saatus-POSS.1PL-SPRE

'Timo jälgimine ja märkus oli mõjus, aga see ei paranda mitte kuidagi meie saatust.'

3.3. Seisundipassiivi perfekt

Kasutatud eestikeelses näidetevalimis oli seisundipassiivi perfektis kokku kaks näidet. Mõlemad näited olid tõlgitud kasutades ainsuse 3. pööret.

- (57) a. „Alwine **on** seda oma Johanni kannul peaaegu ju et **sunnitud olnud tegema.**” (Kross 105)
PASS, PRF, IND, AF
- b. „Alwinére szinte **kényszerítőleg hatott** Johannja viselkedése – – –.” (Bereczki 152)
3SG, IPF, IND, AF
- c. *Alwiné-re szinte kényszerít-ő-leg hat-ott*
Alwine-SBL peaaegu sundi-PTCP.IPF-ADVL mõju-IPF.3SG
- Johann-ja viselkedés-e.*
Johann-POSS.3SG käitumine-POSS.3SG
'Alwinele mõjus ta Johanni käitumine peaaegu sundival.''

3.4. Seisundipassiivi pluskvamperfekt

Kasutatud eestikeelses näidetevalimis oli seisundipassiivi pluskvamperfektis üks näide (nr 58). Selle tõlkimiseks oli kasutatud ainsuse 3. pöördes ungari passiivset verbi (vt ka näide nr 35).

Ehkki kaasaegsetes ungari grammatikates seatakse passiivse verbi tulemuslikkus kahtluse alla ja siinne uuring kinnitab nende vähest kasutust, leiab siinkirjutaja, et see on siiski üks arvestatav võimalus eesti seisundipassiivi ungari keelde tõlkimiseks ning seda eriti ilukirjanduslike tekstide puhul, kus arhailiselt kõlavad keelendid võivad suurepäraselt edasi anda ajaloolist miljööd.

- (58) a. „Sest parajasti nelja püstoliga paugutava hulluga juttu ajama tulla – kui hull **oli** alles laupäeval sellesama tulija vastu ilmsesti vaenulikult **häälestatud olnud** – nõudis ju omajagu julgust.” (Kross 52)
PASS, PPF, IND, AF
- b. „Mert egy éppen négy pisztollyal pufogtató örülthöz beszélgetni jönni – ha az örült még szombaton a felé közeledővel szemben nyilvánvalóan ellenséges indulattal **viseltetett** – jókora bátorságot követelt.” (Bereczki 75)
3SG (+ CAUS), IPF, IND, AF

c. <i>Mert egy</i> Sest INDF.ART	<i>éppen</i> nimelt	<i>négy</i> neli	<i>pisztoly-lyal</i> püstol-INC	<i>pufogat-ó</i> pauguta-PTCP.IPF	<i>őrült-höz</i> hull-ALL
<i>beszélget-ni</i> vestle-INF	<i>jön-ni –</i> tule-INF	<i>ha</i> kui	<i>az</i> DEF.ART	<i>őrült még</i> hull alles	<i>szombat-on</i> laupäev-SPRE
<i>a</i> DEF.ART	<i>felé</i> tema_suunas	<i>közeled-ő-vel</i> lähene-PTCP.IPF-INC	<i>szemben</i> vastu	<i>nyilvánvaló-an</i> ilmselge-ADV	
<i>ellenséges</i> vaenulik	<i>indulat-tal</i> tunne-INC	<i>visel-tet-ett –</i> meelestatud_ole-CAUS-IPF.3SG	<i>jókora</i> märkimisväärne		
<i>bátorság-ot</i> julgus-ACC	<i>követel-t.</i> nõud-IPF.3SG				

'Sest nimelt nelja püstoliga paugutava hullu juurde vestlema tulla – kui hull alles laupäeval tema suunas läheneja vastu ilmselgelt vaenuliku tundegee meelesstatud oli – nõudis märkimisväärset julgust.'

3.5. Seisundipassiivi preteeritum

Kasutatud eestikeelses näidetevalimises oli seisundipassiivi preteeritumis kolm näidet, millest kahe tõlkimiseks oli kasutatud ainsuse 3. pööret, ühe tõlkimiseks aga *-va/-ve* tunnuselise gerundiumi konstruktsiooni. Mõlemas ainsuse 3. pöördega tõlgitud näites oli eestikeelse lause alusest tehtud ungarikeelses lauses sihitis, alus oli ühel juhul saadud originaallause latiivsest valdajamäärusest, teisel juhul (näide nr 59) oli aga lausesse toodud loogiline alus väljastpoolt originaallauset, st kontekstist.

(59) a. „Vasakpoolse latikolmandiku pikkuses **paistsid** käbid **olevat** juba latilt ära **tulistatud.**”
(Kross 51)
PASS, PT, KVT, AF

b. „A léc bal oldali harmadán Timo már **lelövöldözte** a tobozokat.” (Bereczki 74)
DET.3SG, IPF, IND, AF

c. <i>A</i> DEF.ART	<i>léc</i> latt	<i>bal</i> vasak	<i>oldal-i</i> pool-ADL	<i>harmad-á-n</i> kolmandik-POSS.3SG-SPRE	<i>Timo</i> Timo
------------------------	--------------------	---------------------	----------------------------	--	---------------------

már le-lövöldöz-t-e
juba PREF-alla_tulista-IPF-DET.3SG

<i>a</i> DEF.ART	<i>toboz-ok-at.</i> käbi-PL-ACC
---------------------	------------------------------------

'Lati vasakpoolsel kolmandikul oli Timo juba käbid alla tulistanud.'

Üks seisundipassiivi preteeritumi näide oli tõlgitud gerundiumikonstruktsiooniga (vt ka 3.1.3):

(60) a. „Olgugi et Eeva üsna tihti siin üleval Timo töötoas käis ja mingil määral **paistis olevat** tema asjadesse **pühendatud.**” (Kross 54)
PASS, PT, KVT, AF

b. „--- bár ő igen gyakran megfordult itt fent Timo dolgozószobájában, s úgy **tűnt**, hogy bizonyos mértékig **be van avatva** a dolgaiba.” (Bereczki 78)
3SG, IPF, IND, AF; 3SG + GER, PRS, IND, AF

c. --- *bár* *ő* *igen* *gyakran* *meg-fordul-t* *itt* *fent*
kuigi ta väga tihti PREF-käi-IPF.3SG siin üleval

Timo dolgozó-szobá-já-ban, *s* *úgy* *tűn-t,* *hogy*
Timo tööta-PTCP.IPF-tuba-POSS.3SG-IN ja nii paist-IPF.3SG et

bizonyos *mérték-ig* *be* *van* *avat-va*
teatav määr-TERM PREF ole:3SG asjasse_pühenda-GER

a *dolg-ai-ba.*
DEF.ART asi-PL.POSS.3SG-ILL

’Kuigi ta väga tihti siin üleval Timo töötoas käis ja nii paistis, et on teatava määrani tema asjadesse pühendatud.’

4. ANALÜÜSI KOKKUVÕTE

Tabelites nr 1 ja 2 on kokkuvõtlikult esitatud siinses uurimuses kasutatud näidetevalimis esinenud eesti keele impersonaalis ja seisundipassiivis verbide ungari tõlkevastete esinemissagedus lähtudes eesti keele verbiaegadest.

Statistiliselt on nii eesti keele impersonaali kui ka seisundipassiivi levinuimaks vasteks ungari keeles siinses uurimuse järgi mitmuse 3. pöördega väljendatud umbmäärase alusega konstruktsioon, mis domineerib kõigi impersonaali aegade tõlkevastetes. Seisundipassiivis on mitmuse 3. pöörde ja umbmäärase alusega tarind enimkasutatav vaste preesensis ja imperfektis, kuid puudub analüüsis kasutatud näidetevalimikus üldse perfektis, pluskvamperfektis ja preteeritumis.

Kasutussageduselt järgneb ainsuse 3. pöördes verbi ja määratud alusega konstruktsioon, mis on impersonaalis umbmäärase alusega 3PL-tarindi järel enim esindatud impersonaali preesensis, imperfektis ja pluskvamperfektis. Uurimuses kasutatud näidetevalimis ei esinenud ainsuse 3. pöördelist vastet aga impersonaali perfektis ja preteeritumis.

Seisundipassiivis on määratud aluse ja ainsuse 3. pöördes verbiga konstruktsioon 3PL-tarindi järel enim kasutatav preesensis, imperfektis, perfektis (milles ongi vaid kaks näidet – mõlemad 3SG) ja preteeritumis. Ka seisundipassiivi pluskvamperfekti ainus näide oli tõlgitud kasutades ainsuse 3. pöördes verbi, kuid tegemist on ungari passiivse verbiga, mida tuleks käsitleda eraldi.

Impersonaalis on kõik ülejäänud konstruktsioonid esindatud enam-vähem võrdselt ning selle põhjal ei saa teha üldistavaid järeldusi kõikide impersonaali aegade kohta. Seisundipassiivis on aga 12 näitega kolmandal kohal *-va/-ve* tunnusega gerundium (10

juhul konstruktsioonina koos *olema*-verbiga, kahes näites määrusena), mis on preesensis ainsuse 3. pöördes alusega konstruktsiooni kõrval enim kasutatud tõkelahendus 3PL-tarindi järel, samuti on gerundium kolmandal kohal seisundipassiivi imperfektis. Ühe näitega on gerundiumikonstruktsioon esindatud ka seisundipassiivi preteeritumis, kuid gerundium puudub perfekti ja pluskvamperfekti tõlkevastete hulgast.

IMPERSONAAL (140)

	PRS (61)	IPF (57)	PRF (11)	PPF (8)	PT (3)
1SG (2)	1	1			
3SG (11)	3	6		2	
1PL (2)		1		1	
3PL (112)	51	46	8	4	3
GER (1)			1		
INF (1)	1				
MV (3)	1	2			
PTCP.PRF (3)	1		1	1	
Vaste puudub (5)	3	1	1		

Tabel 1. Impersonaali tõlkevastete jagunemine aegade kaupa.

SEISUNDIPASSIIV (97)

	PRS (43)	IPF (48)	PRF (2)	PPF (1)	PT (3)
1SG (8)	5	3			
3SG (24)	8	11	2	1	2
1PL (3)	1	2			
3PL (32)	14	18			
ADJ (1)		1			
GER (12)	6	5			1
INF (1)	1				
MV (8)	3	5			
PTCP.PRF (3)	3				
PTCP.IPF (1)	1				
Vaste puudub (4)	1	3			

Tabel 2. Seisundipassiivi tõlkevastete jagunemine aegade kaupa.

4.1. Preesens

Nii impersonaali kui ka seisundipassiivi preesensi tõlkimisel kasutatakse käesoleva uurimuse järgi kõige rohkem **mitmuse 3. pöördes verbi ja umbmäärase alusega konstruktsiooni**. Kuid kui impersonaali puhul võib ülejäänud lahendusi pidada juhuslikeks, st sõltuvaks tõlkija isiklikest eelistustest, siis seisundipassiivi preesensis tõusevad esile veel **ainsuse 3. pöördes verbi ja määratud alusega tarind, -va/-ve tunnuselise gerundiumi konstruktsioon ning perfekti partitsiibi kasutamine**.

Määratud alusega 3. isikus verbi ja ka teiste tõlkimisvõtete rakendamine viitab eesti seisundipassiivi ungari keelde tõlkimise komplitseeritusele. Ehkki umbmäärase alusega 3PL-tarind on levinuim, ei ole selliste tulemlausete tagant tihti enam eesti seisundipassiiv läbi nähtav. Määratud aluse ja 3. isikus verbidega aktiivilausestes on sageli vahetatud vaatenurka, st et algsest tegevusest on saanud tegevuse tulemus. Selline lahendus annab küll tähenduslikult sünonüümse resultaadi, kuid ka selliseid lauseid ungari keelest tagasi eesti keelde tõlkides ei kasutataks tõenäoliselt enam seisundipassiivi.

Palju lähedasemad algsetele eesti seisundipassiivi lausetele on aga ungari *-va/-ve* tunnuselise gerundiumiga tõlgitud laused. Ungari grammatikad tõlgendavad *-va/-ve* tunnuselise gerundiumi ja *olema*-verbi konstruktsiooni kahel erineval viisil (vt 3.1.3), millest ühe järgi peetakse *olema*-verbi öeldiseks ning gerundiumi sellele kohustuslikult liituvaks määruseks, mis näitab aluse seisundit. (Balogh jt 2000: 240) Nt (Balogh jt 2000: 240):

<i>a lába ki van ficamodva.</i>	–	'kificamodott állapotban van'
<i>ta jalg on välja väänatud</i>	–	'on välja väänatud seisundis'

Selle definitsiooni järgi on *-va/-ve* gerundiumikonstruktsioon semantiliselt analoogiline eesti seisundipassiiviga. Süntaktiliselt aga sarnaneb selline tarind pigem öeldistäitele,

sest seisundipassiivi *tud*-kesksõna peetakse kõhklustest (adjektiiv või verb?) hoolimata siiski verbi liitvormi osaks (EKK: 457). Ungari *-va/-ve* tunnuselise gerundiumi konstruktsiooni universaalset kasutamist pärsib aga asjaolu, et seda saab moodustada ainult seisundilise tähendusega sihelistest verbidest (Balogh jt 2000: 241; Ilves 2005: 28).

Gerundiumitarindi kõrval kannavad eesti seisundipassiivi omadusi ka laused, kus ungari perfekt partitsiip on öeldistäite rollis. Seisundipassiivi *tud*-kesksõna ja ungari perfekt partitsiipi seob selle verbi transitiivsuse nõue, millest kumbagi moodustatakse. Seisundipassiivis on passiivsuse morfoloogiliseks parameetriks sihilise verbi impersonaali tegusõna (EKK: 455–456); ungari perfekt partitsiipi ei saa aga moodustada enamikust aktiivsetest intransitiivsetest duratiivsetest verbidest (Balogh jt 2000: 232). Ungari perfekt partitsiibi tunnuseks on *-t/-ott/-ett/-ött*, mis on kattuv indikatiivi e kindla kõneviisi ainsuse 3. pöörde lõpuga (Keresztes 1997: 54).

4.2. Imperfekt

Ka imperfekti impersonaali ja seisundipassiivi tõlgitakse enim mitmuse 3. pöördes verbiga. Kui aga impersonaalile vastab umbisikulise alusega mitmuse 3. isikus konstruktsioon, siis siinses uurimuses kasutatud näidetevalimikus on seisundipassiivi mitmuse 3. pöördes verbivastetest neljal juhul 18-st kasutatud **määratud alusega konstruktsiooni**.

Sarnaselt preesensile on ka imperfektis mitmuse 3. pöördes verbivormi järel levinuim **ainsuse 3. isikus verbi** kasutamine, mis on aga imperfektis rohkem esindatud seisundipassiivis kui impersonaalis.

Kui impersonaali puhul võib jällegi ülejäänud tõlkimisvõimalusi pidada võimalikeks, kuid mitte tendentslikeks, siis seisundipassiivi imperfekti vastetes eristuvad selgelt veel nii *-va/-ve* **tunnuselise gerundiumi** kui ka **modaalverbiga** konstruktsioonid. Viimased

moodustavad siiski vaid spetsiifilise verbirühma, mis vastavad uurimuses kasutatud näidetes verbidele „sundima” (*kell, kénytelen*) ja „keelama” (*tilos*).

4.3. Perfekt

Impersonaali perfekti näidete seas esineb lisaks tavapärastele umbisikulistele mitmuse 3. pöördelistele tarinditele, ühele määratud aluse ja 3. isikus verbiga tõlgitud näitele ja ühele perfekti partitsiibile ka käesoleva uurimuse ainus impersonaali **-va/-ve tunnuselise gerundiumikonstruktsiooniga** tõlgitud vaste. Tõsiasi, et tegemist on ainsa gerundiumikonstruktsiooni kasutusega impersonaalis lükkab ümber töö alguses esitatud hüpoteesi, et *-va/-ve* tunnuselise gerundiumi kasutatakse võrdselt nii eesti impersonaali kui ka seisundipassiivi liitaegade tõlkimiseks. Küll aga kinnitab sellise tarindi esinemine just impersonaali perfekti seisundipassiivi preesensi ja imperfekti ning impersonaali liitaegade vahel esinevat teatavat hägusust.

Seisundipassiivi perfekti on mõlemad kaks näidet tõlgitud määratud aluse ja ainsuse 3. isikus verbiga, mille põhjal ei saa langetada otsust tõlkimismustrite kohta. Perfekti (ja ka pluskvamperfekti) näidete vähesus näitab aga üldist tendentsi nende aegade piiratud kasutuse kohta eesti keeles.

4.4. Pluskvamperfekt

Impersonaali pluskvamperfekti näited on tõlgitud jällegi peamiselt mitmuse 3. pöördes verbi ja umbisikulise alusega konstruktsiooniga. Kasutatud on ka määratud alusega konstruktsioone: ainsuse 3. isikus ja mitmuse 1. isikus verbidega. Üks näide on tõlgitud ka perfekti partitsiibiga.

Seisundipassiivi pluskvamperfekti ainsas näites on kasutatud ungari **verbi passiivivormi** (vt 3.4). Ungari passiiv on hääbuv nähtus, mida kaasaegses keeles kasutatakse väga vähe. Semantiliselt vastab ta aga hästi eesti keele seisundipassiivile.

4.5. Preteeritum

Preteeritum e üldminevik on eesti keele konditsionaali e tingiva kõneviisi, kvotatiivi e kaudse kõneviisi ja jussiivi e möönva kõneviisi minevikuaeg (EKK: 279). Kuigi eesti ja ungari keele kõneviisisüsteemid on valdavas osas analoogsed, puuduvad ungari keeles kaudsele informatsiooniallikale osutav kvotatiiv ning vahendatud käsku edastav jussiiv (Rüütmaa 2012: 338). Uurimuses kasutatud näidetevalimis olevad preteeritumi näited olid konditsionaalis ja kvotatiivis, jussiivi ei esinenud.

Kõik impersonaali preteeritumi näited on tõlgitud umbisikulise aluse ja mitmuse 3. isikus verbiga. Konditsionaalis e tingivas kõneviisis näited on ka tõlgitud konditsionaaliga. Kvotatiivis e kaudses kõneviisis näide on tõlgitud kasutades indikatiivi e kindlat kõneviisi.

Seisundipassiivi preteeritumis on kasutatud **määratud alusega** konstruktsioone. Kahes näites on kasutatud ainsuse 3. isikus verbi, ühele näitele vastab *-va/-ve* gerundiumikonstruktsioon. Kõik seisundipassiivi näited olid kvotatiivis ning tõlgitud ungari keelde kasutades indikatiivi.

KOKKUVÕTE

Käesolevas bakalaureusetöös uuritakse eesti keele impersonaali ja seisundipassiivi tõlkimisvõimalusi ungari keelde. Ülevaate andmisel lähtutakse eesti keele verbiaegadest ja vaadeldakse nende mõju ungari vastetele. Uurimuses esitatud kontrastiivse analüüsi aluseks on impersonaalis ja seisundipassiivis lausete kogumik, mis on koostatud Jaan Krossi romaani „Keisri hull” algusest kuni romaaniteksti umbes ühe kolmandiku ulatuseni leidunud kõikidest impersonaalis ja seisundipassiivis lausetest ning neile Gábor Bereczki tõlkes „A cár őrültje” vastavatest ungarikeelsetest paralleelidest.

Eesti keele impersonaali ja seisundipassiivi tõlkimist ungari keelde on varem uurinud Marju Ilves oma magistrیتöös, mida on ka siinses uurimuses võrdleva materjalina kasutatud. Samuti pärineb Ilveselt ettepanek uurida eesti impersonaali ja seisundipassiivi ungari vasteid lähtudes eesti keele verbiaegadest.

Siinse bakalaureusetöö järgi on eesti keele impersonaali enim kasutatav tõlkevaste ungari keeles umbmäärase aluse ja mitmuse 3. isikus verbiga konstruktsioon, mille kasutus on valdavas enamuses kõikide eesti keele verbiaegade tõlkimise puhul. Vähemal määral kasutatakse ka määratud alusega konstruktsioone, mida esineb suhteliselt rohkem imperfektis.

Töö alguses esitati hüpotees, et ungari *-va/-ve* gerundiumi kasutatakse võrdselt nii eesti impersonaali kui ka seisundipassiivi tõlkimiseks. Ilvese magistrیتöö põhjal oli eeldatav *-va/-ve* gerundiumi võrdsel määral esinemine impersonaali liitaegade ning seisundipassiivi vastetes. Käesolev uurimus seda hüpoteesi ei kinnita, kuna gerundium esines eeskätt seisundipassiivi vastena. Siiski ei saa gerundiumikonstruktsiooni kasutamist impersonaali liitaegades täielikult välistada, sest uurimuses kasutatud näidete seas esines gerundiumikonstruktsiooni impersonaalis just imperfektis.

Umbmäärase aluse ja mitmuse 3. isikus verbiga konstruktsiooni kasutatakse küll ka seisundipassiivi tõlkimiseks kõige rohkem, kuid vähem kui kõiki teisi võimalusi kokku. Samuti puudub mainitud konstruktsioon siinses uurimuses täielikult seisundipassiivi perfektis, pluskvamperfektis ja preteeritumis. Ühelt poolt on selline tulemus kindlasti mõjutatud kasutatud näidetevalimi mahust, kuid teisalt lõpeb umbmäärase alusega konstruktsiooni kasutamine just seal, kus lõpeb ka niinimetatud ühisosa impersonaali ja seisundipassiivi vahel.

Nii seisundipassiivi preesensi, imperfekti kui ka preteeritumi tõlkimiseks kasutatakse *-va/-ve* tunnusest gerundiumi, mis aga puudub perfektist ja pluskvamperfektist. Läbivalt kasutatakse kõikides seisundipassiivi aegades määratud aluse ja 3. isikus verbiga tarindit. Partitsiip, mida impersonaali tõlkimiseks kasutatakse väga vähe, eristub seisundipassiivi preesensi tõlkimisel selgelt ühe võimalusena. Partitsiip puudub aga seisundipassiivi teistest aegadest.

Siinses bakalaureusetöös kasutatud näidetevalimi põhjal ei saa küll luua üldkehtivaid reegleid eesti keele impersonaali ja seisundipassiivi tõlkimiseks, kuid teatud juhiseid on siiski võimalik anda:

<u>EESTI KEELES</u>	–	<u>UNGARI KEELES</u>
1) impersonaal	–	umbmäärane alus + V.3PL
2) seisundipassiiv	–	määratud alus + (<i>van</i> +) GER
3) seisundipassiiv (PRS, IPF)	–	määratud alus + (<i>van</i> +) MV
4) seisundipassiiv (PRS)	–	määratud alus + (<i>van</i> +) PTCP.PRF

Neile reeglitele lisaks tuleb mainida ka ungari passiivset verbi, mida siin kasutatud näidetevalimis esines seisundipassiivi preesensi ja pluskvamperfekti vastetes ning mis annab eesti seisundipassiivi tähendust edasi selgelt. Ungari passiivse verbi kasutamise

korral tuleb aga meeles pidada, et stilistiliselt on praeguseks tegemist juba markeeritud, arhailiseks peetava süntaktilise konstruktsiooniga.

Kokkuvõtteks võib öelda, et hoolimata tõlkevastete suhtelisest paljusest eksisteerivad siiski seaduspärad, millest võib eesti keele impersonaali ja seisundipassiivi eri aegade tõlkimisel juhinduda. Sünonüümseid või tähenduselt sarnaseid tulemusi pakkuvad lahendused on aga märgiks ungari keele väljenduslikust rikkusest.

LÜHENDID

- 1 – esimene isik
- 2 – teine isik
- 3 – kolmas isik
- ABL – ablatiiv
- ACC – akusatiiv
- ADJ – adjektiiv
- ADL – omadussõnaliide
- ADS – adessiiv
- ADV – adverb
- ADVL – adverbiliide
- AF – afirmatiiv e jaatus
- ALL – allatiiv
- ART – artikkel
- CAR – karitiiv
- CAUS – kausatiiv
- COMP – komparatiiv e keskvõrre
- COND – konditsionaal
- CSF – kausaal-finaal
- DAT – daativ
- DEF – definiitne
- DEL – delatiiv
- DET – determineeritud
- DST – distributiiv
- EL – elatiiv
- ESM – essiiv-modaal
- FUT – futuurum e tulevik

GEN – genitiiv
GER – gerundium
ILL – illatiiv
IMP – imperatiiv
IN – inessiiv
INC – instrumentaal-komitatiiv
INDF – indefiniitne
INF – infinitiiv
IND – indikatiiv e kindel kõneviis
IPF – imperfekt e lihtminevik
IPS – impersonaal e umbisikuline tegumood
JSS – jussiiv e möönev kõneviis
KVT – kvotatiiv
MLT – multiplikatiiv
MV – modaalverb
NEG – negatiiv e eitus
NOM – nominatiiv
PASS – (seisundi- e resultatiivne) passiiv
PL – pluural e mitmus
POSS – possessiivne
POT – potentsiaal
PPF – pluskvamperfekt e enneminevik
PREF – prefiks
PRF – perfekt e täisminevik
PRS – preesens e olevik
PT – preteeritum e üldminevik
PTCP – partitsiip
Q – küsipartikkel
REFL – refleksiiv
SBL – sublatiiv

SG – singular e ainsus

SPRE – superessiiv

TEMP – temporaal

TERM – terminatiiv

TRSL – translatiiv

V – verb

ÖSSZEFOGLALÁS

Jelen diplomamunka (*Az észti személytelen ige és passzív igeidő hatása magyar megfelelőikre*) az észti nyelvben található személytelen igeragozás és passzívum magyarra fordításának lehetőségeivel foglalkozik. Áttekintést ad az észti igeidőkből kiindulva, és megfigyeli ezek hatását a magyar megfelelőikre. A szakdolgozatban bemutatott kontrasztív elemzés Jaan Kross *Keisri hull* című regényén és ennek Bereczki Gábor által készített, *A cár őrültje* címmel megjelent magyar fordításán alapszik. Kross regénye és annak fordítása a mű terjedelmének egyharmadáig van feldolgozva, ebből gyűjtöttem ki minden személytelen igeragozású és passzív mondatot.

Az észti személytelen igeragozás és passzívum magyarra fordítását korábban Marju Ilves kutatta mesterszakos diplomamunkájában, amelyet összehasonlítási alapként használtam fel. Az a gondolat is Ilves munkájából származik, hogy az észti személytelen igeragozás és passzívum magyar megfelelőit az észti igeidőkből kiindulva kutassam.

Jelen dolgozat alaptétele szerint az észti személytelen igeragozás magyar megfelelője legtöbbször határozatlan alanyú és többes szám harmadik személyű szerkezet, amelyet túlnyomó többségben használnak minden észti igeidő fordítására. Kevésbé használnak határozott alanyos szerkezeteket, amely viszonylag több egyszerű múltban (imperfectum) megjelenik.

Kezdetben az a feltevés uralkodott, hogy a magyar *-va/-ve* határozói igenevet egyformán használják a személytelen igeragozás és a passzív fordítására. Ilves szakdolgozata szerint a *-va/-ve* határozói igenév használata egyaránt megjelenik a személytelen ige összetett időiben és passzív időiben. Jelen tanulmány ezt a feltevést nem erősíti meg, mert a határozói igenevet elsősorban a passzív megfelelőjeként használták a korpuszban. Mégsem lehet teljesen kizárni a határozói igenévi szerkezet használatát a személytelen ige összetett időiben, mert a tanulmányban felsorolt példák

között a határozói igenévi szerkezet a személytelen igéknél éppen az összetett múltban (perfectum) fordult elő.

A határozatlan alanyú és a többes szám harmadik személyű szerkezetet legtöbbször a passzív fordítására is használják, de kevesebbszer, mint a többi lehetőséget összesen. Ugyanúgy teljesen hiányzik ez a szerkezet a jelen tanulmányban a passzív összetett múltból (perfectum), régmúltból (plusquamperfectum) és általános múltból (praeteritum). Egyrészt erre az eredményre minden bizonnyal hatással volt az alkalmazott példák mennyisége, másrészt a határozatlan alanyú szerkezet használata éppen ott végződik, ahol a személytelen igeragozás és a passzívum metszete is végződik.

A passzív jelen idő (praesens), az egyszerű múlt (imperfectum) és általános múlt (praeteritum) fordítására a *-va/-ve* határozói igenevet használják, de ez hiányzik összetett múltban (perfectum) és régmúltban (plusquamperfectum). Minden passzív időben a határozott alanyú és harmadik személyű igés szerkezetet alkalmazzák. Melléknévi igenevet (participium) a személytelen igenem fordítására nagyon ritkán használtak, a passzív jelen idő (praesens) fordítására pedig viszonylag gyakran, ám a passzív több idejében hiányzott.

Az ebben a diplomamunkában használt példák nem nyújtanak mindig érvényes szabályokat az észti személytelen igeragozás és passzívum magyarra fordítására, de valamilyen szabályszerűségeket az összevetés alapján mégis meg lehet fogalmazni:

<u>ÉSZTÜL</u>	–	<u>MAGYARUL</u>
1) személytelen ige	–	határozatlan alany + V.3PL*
2) passzív	–	határozott alany + (van +) GER*
3) passzív (PRS*, IPF*)	–	határozott alany + (van +) MV*
4) passzív (PRS)	–	határozott alany + (van +) PTCP.PRF*

Ezen megfigyelhető szabályszerűségek mellett meg kell említeni a magyar passzív igét is, amely az itt használt példák sorában szerepelt a passzív jelen időben (praesens) és

régmúltban (plusquamperfectum). A magyar passzív ige jól megfelel az észt passzívum fordítására, de meg kell jegyeznünk, hogy a magyar passzív igét már jó ideje archaikusnak tartják a magyar nyelvészokásban.

Összefoglalva azt mondhatjuk, hogy a változatos fordítási lehetőségek ellenére mégis vannak felismerhető szabályosságok, amelyek szerint az észt személytelen igeragozást és passzívumot magyarra szokás fordítani. A szinonimák vagy hasonló jellegű fordítási lehetőségek csak azt mutatják, hogy magyar nyelv kifejezésteli és gazdag.

- *[PRS – jelen idő;
- IPF – egyszerű múlt;
- V.3PL – többes szám harmadik személyes ige;
- GER – *-va/-ve* határozói igenév;
- MV – módbeli segédige;
- PTCP.PRF – befejezett melléknévi igenév (participium perfectum).]

KIRJANDUS

- Balogh jt = Balogh, Judit, Lea Haader, Borbála Keszler, Nóra Kugler, Krisztina Laczkó, Klára Lengyel 2000.** Magyar grammatika. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- EKG II = Ereht, Mati, Reet Kasik, Helle Metslang, Henno Rajandi, Kristiina Ross, Henn Saari, Kaja Tael, Silvi Vare 1993.** Eesti keele grammatika. II. Süntaks. Lisa: kiri. Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituut.
- EKK = Ereht, Mati, Tiiu Ereht, Kristiina Ross 2007.** Eesti keele käsiraamat. Kolmas, täiendatud trükk. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- EKK 1997 = Ereht, Mati, Tiiu Ereht, Kristiina Ross 1997.** Eesti keele käsiraamat. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- Ilves, Marju 2005.** Eesti keele passiivilauseste vasted ungari keeles ilukirjanduse korpuse põhjal. Magistritöö. Käsikiri Tartu Ülikooli soome-ugri osakonnas.
- Keresztes, László 1997.** Praktiline ungari keele grammatika. Hungarolingua 9. Debrecen: Debreceni Nyári Egyetem.
- Lindström, Liina, Ilona Tragel 2007.** Eesti keele impersonaali ja seisundipassiivi vahekorra adessiivargumendi kasutamise põhjal. – Keel ja Kirjandus 7, 532–553.
- Nurk, Anu, Tõnu Seilenthal 1999.** Ungari. Maa, rahvas, kultuur. Tartu: Tartu Ülikooli Ungari Lektoraat.
- Pete, István 2000.** Szófajaink rendszere és hierarchiája. – Magyar Nyelv 3, 257–272; <http://www.magaryarnyelv.c3.hu/00-3/pete.htm>. Vaadatud 23.02.2015.
- Rajandi, Henno 1999.** Eesti impersonaali ja passiivi süntaks. Eesti keele instituudi toimetised 3. Tallinn: Eesti Keele Instituut.
- Rüütmaa, Tiina 2012.** Eesti kõrvallause kõneviiside vastetest ungari keeles. – Lähivõrdlusi. Lähivertailuja 22, 337–368.

Lihlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina _____ Joonas Jõgi _____
(*autori nimi*)
(sünnikuupäev: _____ 19.01.1985 _____)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihlitsentsi) enda loodud teose
_____ EESTI_KEELE_IMPERSONAALI_JA_SEISUNDIPASSIIVI _____
_____ VERBIAEGADE_MÕJU_UNGARI_VASTETELE _____,
(*lõputöö pealkiri*)

mille juhendaja on _____ Anu Nurk _____,
(*juhendaja nimi*)

1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, _25.05.2015_ (*kuupäev*)